

**Univerzita Karlova v Praze  
Fakulta humanitních studií**

## **Bakalářská práce**

**České a německé auto a heterostereotypy  
v meziválečném období na Litoměřicku**

**Eva Rychtaříková**

**Vedoucí práce: prof. Miloš Havelka, CSc.**

**Praha 2006**

## Obsah

I.	Úvod.....	3
II.	Vzorek.....	3
III.	Hypotéza.....	5
IV	Stereotyp.....	6
	1. Základní vymezení pojmu stereotyp.....	6
	2. Vznik stereotypu.....	7
	3. Vztah Autostereotypu a Heterostereotypu.....	7
	4. Funkce stereotypu.....	9
	5. Výskyt stereotypu.....	10
	6. Stereotypy v pramenech.....	11
	7. Historický výzkum stereotypů.....	13
V.	Historický vývoj v meziválečném období.....	17
	1. Česko-německé soužití od roku 1918.....	17
	2. Odlišné koncepce československých politiků ohledně postavení německé minority v Československé Republice...	21
	3. Právní postavení německé menšiny v ČSR.....	21
	4. Hlavní oblasti česko-německých sporů za První Republiky..	23
	5. Spolupráce českých a německých politických stran ve dvacátých letech.....	28
	6. Vývoj česko-německého vztahu ve 30. letech 20. století.....	32
VI.	Litoměřice 1918 – 1938.....	41
	1. Obraz Čechů a českého národa v Litoměřických Listech..	43
	2. Obraz Němců a německého národa v Litoměřických Listech.....	45
	3. Obraz Čechů a českého národa v Leitmeritzer Zeitung....	50
	4. Obraz Němců a německého národa v Leitmeritzer Zeitung.....	51
VII.	Obrazy a stereotypy československých Němců, Německé Říše v konfrontaci s odbornou literaturou.....	52
VIII.	Závěr.....	56
XI.	Literatura.....	57

## I. Úvod

Otázka česko-německých vztahů je pro Čechy a Českou republiku otázkou zásadní a zároveň velmi kontroverzní. Období v letech 1918 až 1938 je jedním z momentů, které ji poznamenaly velmi výrazně. Důvodem této práce je snaha ukázat jeden z aspektů této záležitosti a tak přispět k jejímu lepšímu celkovému pochopení, které by mohlo přispět k vytváření ničím nenarušovaného přátelství mezi Čechy a Němci bez předsudků a vzájemného obviňování.

Naše jednání, ať už jde o jednotlivce nebo nejružnější společenská seskupení není ani tak určeno „objektivní realitou“, ale spíše zprostředkovaně - jejím vnímáním, představami o ní či jejími obrazy, mezi nimiž pak velkou roli hrají představy o „těch druhých“, o druhých národech a zemích, ať jsou adekvátní či nikoli, tak či onak zkreslené, anebo dokonce zcela falešné. Pro tyto představy a obrazy, ať individuální nebo zejména kolektivní razil W.Lippman termín stereotyp. V našem případě se bude jednat o obraz jako zprostředkovaný medializovaný postojový model.

Ať už jde tedy o tu či onu vlastnost, z jakých zdrojů si lidé utváří obraz souseda, zvláště když v sousední zemi nemají žádné osobní kontakty? Jistě tu hrají důležitou roli média, ale do jaké míry zpravodajství přináší vyrovnaný a pokud možno skutečnosti odpovídající obraz lidí ze sousední země? Pokusím se v této práci pátrat po stereotypních vlastnostech a aktuálních obrazech v novinovém zpravodajství a sestavit z nich obraz Čechů a Němců meziválečného období v oblasti Litoměřicka.

## II. Vzorek

Pro svou práci jsem zvolila Československé listy, které vycházeli v Litoměřickém kraji – „Litoměřické Listy“. Tato periodika vznikají v roce 1923, ale hned po vzniku se potýkají s existenčními problémy a po pár měsících zanikají. Znovu vznikají v roce 1924, vychází dvakrát týdně a to ve středu a v sobotu. Litoměřické Listy zanikají v roce 1937. K porovnání jsem zvolila německé listy – „Leitmeritzer Zeitung“, které taktéž vycházejí na Litoměřicku ale odráží spíše zájmy německého obyvatelstva. Noviny poprvé vychází v roce 1920 a jsou vydávány do

roku 1938. Leitmeritzer Zeitung vycházejí také dvakrát týdně, v úterý a v pátek. Co do obsahu jsou německé noviny po celé období mnohem obsáhlejší. Politice věnují zpravidla 3-4 strany, kdežto Litoměřické Listy jen strany dvě maximálně tři. Německé noviny dále obsahují nejružnější zprávy nejen z Litoměřicka, ale také z Lovosicka<sup>1</sup>. Periodika také informují o hospodářské situaci nejen v kraji, ale v celé republice. Pokaždé zde také najdeme kulturní zprávy, které obsahují i časté literární úryvky německých spisovatelů. Na posledních stránkách těchto novin najdeme nejružnější inzeráty. Inzerátům jsou vyhrazeny téměř dvě strany. Leitmeritzer Zeitung mají zpočátku maximálně deset stran, s přibývajícimi roky se počet přibližuje až k třiceti stranám.

Litoměřické Listy politice věnují 2-3 strany, dále se věnují hospodářské situaci. Kultura zde také najde své místo, avšak ne tak velké jako v německých novinách. Literární úryvky zde najdeme jen jednou týdně. Také zde najdeme různé zprávy z kraje, avšak samostatnou část o Lovosicích, tak jako to bylo v Leitmeritzer Zeitung zde nenajdeme. Na konci periodika také nalezneme nejružnější inzeráty, ale také v menší množství. Dalo by se říci, že obě periodika se snažily o totéž, zprostředkovat informace z Litoměřického kraje svému obyvatelstvu. Obě dvě periodika jsou podobně členěna, jen německé noviny jsou oproti těm českým co do obsahu o něco obsáhlejší.

V této práci by jsem se chtěla zabývat českými a německými obrazy . A jelikož již téměř patnáct let bydlím nedaleko Litoměřic, vybrala jsem pro svou práci oblast Litoměřicka. Leitmeritzer Zeitung jsem vybrala, protože to byly největší německé noviny, z této oblasti a navíc vycházely po celé meziválečné období. Litoměřické Listy byly jediné české noviny, které v Litoměřicích vycházely. Leitmeritzer Zeitung byly k dispozici v Národní knihovně České Republiky a Litoměřické Listy v Krajském archivu v Litoměřicích.

Pro zkoumání výše zmíněných obrazů jsem zvolila období mezi dvěma válkami. Tedy období mezi roky 1918 a 1938. A jelikož je toto období poměrně dlouhé, vybrala jsem pro svůj výzkum pouze roky 1924, 1933 a rok 1937, aby bylo možné daný problém lépe prostudovat. Roky jsou takto záměrně vybrány proto aby byla možnost porovnat změny v postoji k „těm druhým“ v průběhu několika let.

---

<sup>1</sup> Lovosice je průmyslové město nedaleko Litoměřic.

V obou zmíněných listech jsem se snažila vyhledat články, které psaly o českém nebo německém národě, abych později mohla vytvořit obrazy které o sobě oba národy navzájem měli, a také jaké obrazy měli sami o sobě. V obou listech jsem prošla roky 1924, 1933 a 1937, které jsem zvolila pro jejich historický význam. Rok 1924 není zvolen až tolik pro jeho historickou důležitost, ale spíše protože v tomto roce byli Litoměřické Listy založeny a při zvolení dřívějšího data, bych tak neměla možnost obrazy porovnat. Rok 1933 byl zvolen z důvodu politického převratu v Německé říši a jak se později ukáže, měl velký význam i ve vývoji námi zkoumaných obrazů. Poslední rok jsem zvolila z důvodu vyostřování česko-německého soužití a dalo se tedy čekat, že se zde stereotypy projeví agresivněji.

### **III. Hypotézy**

Domnívám se,že:

- vzhledem k tomu, že Litoměřice patří k pohraniční oblasti, a ty byly v meziválečném období hlavním zdrojem sporů, si myslím, že hlavním tématem obou periodik bude po celé zkoumané období územní otázka, a že především v tomto kontextu naleznou nejvíce auto a heterostereotypů.
- Autostereotypy a heterostereotypy se budou vyskytovat po celé zkoumané období. Jejich výskyt se zvýší ve třicátých letech a bude reflektovat vyhrčenou politickou situaci.
- I přestože zpravodajství obou periodik se snaží být objektivní a nekritické k „druhému národu“ si myslím, že ve třicátých letech naleznou hodně náladově zabarvených stereotypů.

## IV. Stereotyp

V této práci budou zkoumaným předmětem stereotypy, proto by jsem se hned na začátku pokusila tento pojem podrobněji vysvětlit a přiblížit tak jeho význam. Budu vycházet hlavně z knihy od Hanse Henninga Hahna, která se tomuto problému detailně věnuje. Kniha se jmenuje *Stereotyp, Identita a Historie*<sup>2</sup>, a byla to i kniha, kterou jsem si vybrala pro můj Skeletový překlad z německého jazyka.

### 1. Základní vymezení pojmu stereotyp

Stereotyp<sup>3</sup> je negativní nebo pozitivní posudek hodnoty, který je obvykle spojen se silným přesvědčením. Většinou se aplikuje na jednotlivce nebo na lidské skupiny, které mohou být různě definované: rasově, etnicky, národně, politicky, nábožensky, konfesionálně, podle povolání atd.

Stereotypy se objevují ve všech sociálních oblastech, existují profesní stereotypy;(roztržitý profesor, neznalý vědec, pochybný pojišťovací agent, hektický nebo arogantní manager), konfesní nebo religiozní stereotypy;(fanatický nebo dnes fundamentální mohamedán, dogmatický katolík), třídní stereotypy;(vykořisťovatelský měšťan, proletář, omezený maloměšťák) nebo také sexistické stereotypy;(žena za volantem). Zvláště rozšířené jsou národní<sup>4</sup> a uvnitř národa také regionální<sup>5</sup> stereotypy, které jsou oblíbeným objektem výzkumu stereotypů, téměř všech vědních disciplín. V konkrétním používání jsou však národní stereotypy často smíchávány obsahově s ostatními (sociálními, politickými) – polská anarchie, český maloměšťan, britský gentleman atd.

Svět je místo, kde se lidé bez zevšeobecňování nemohou obejít, neboť si na základě tohoto zevšeobecňování vytváří konkrétní body jejich orientačních potřeb ve světě. Každý člověk se učí nahromaděné znalosti a zkušenosti, které společnost, v níž žije nahromadila, a současně s tím si osvojuje sociální život regulovaný pravidly, normami atp., která se více či méně opírají o hodnotový systém. Stereotypy jsou

---

<sup>2</sup> Hans, Henning, Hahn: *Stereotyp, Identitat und Geschichte*.

<sup>3</sup> Podle H.H.Hahna zatím jen A. Schaff navrhl přijatelnou definice stereotypu. A.Schaff: *Stereotypy a lidské jednání*, Wien, München, Zürich 1980, především kap. 2: s.27-87.

<sup>4</sup> Např.: arogantní Němec, konzervativní Angličan, atd.

<sup>5</sup> Např.: o pražácích se všude jinde v Čechách říká, že jsou namyšlení, tzv. namyšlený Pražák, atd.

zevšeobecniny , u kterých dominují emotivní komponenty, jsou emotivně naladěny. Nejsou vrozené, i když se to o nich často mluví ( Stereotypy jsou dědičným), ani se v nejčastějších případech nezakládají na osobní zkušenosti, nýbrž jsou emotivně zprostředkovávány skrze sociální milieu.

## 2. Vznik stereotypu

Je třeba vzít na vědomí, že vznik stereotypů má dvě strany, přičemž se historikové často soustředí pouze na jednu stranu mince. Jde hlavně o výchovu v širším slova smyslu: sociální podmínky, rodiče, škola, politický systém se jednotlivci vštěpují již v adolescentním věku. Tedy již v tomto věku jednotlivci začínají přijímat a používat stereotypy, které jsou v jejich skupině zakotvené.

Za druhé je to historický vznik stereotypů. Stereotypy vznikají obsahově, formálně v rámci jejich sociální funkce (politicky, ideologicky), některé stereotypy vznikají jen v určitých společnostech a v určitém čase, jejich význam se také v průběhu času může měnit , to záleží především na jeho funkci v dané společnosti. Stereotypy tedy také mají svoji historii.

## 3. Vztah Autostereotypu a Heterostereotypu

**Autostereotyp** – je obraz, který si skupina vytváří sama o sobě. Autostereotyp může být pozitivní( názor na „mojí“ skupinu je kladný), ale i negativní( názor na „mojí“ skupinu je záporný).

**Heterostereotyp** – je obraz, který si skupina vytváří o „jiné“ skupině. Heterostereotyp může být taktéž pozitivní(názor na „druhou“ skupinu je kladný) i negativní(názor na „druhou“ skupinu je záporný).

Ukazuje se být nanejvýš plodné se při vědeckých analýzách zabývat vztahem autostereotypů a heterostereotypů, oba totiž stojí v bližším spojení, než by člověk obvykle předpokládal, v jistém způsobu se úzce ovlivňují.

Existují stereotypy, které vystupují dvojité jako autostereotyp tak i jako heterostereotyp. Toto platí např.: pro stereotyp „Drangs nach Ostech“ který v polovině 19. století vznikl prakticky současně jako německý autostereotyp k historickému ospravedlnění německé východní mise a jako negativní

heterostereotyp ve slavistické společnosti, a vyjádřil tak německou hrozbu, současně s cílem definovat protivníka a začít se mobilizovat.

Častěji se dá pozorovat, že současné vystupování heterostereotypů a autostereotypů je čistě negativní. Zde bych pro objasnění ráda uvedla příklad, který ve své knize uvádí Hans Henning Hahn. Uvedme tedy dnes již z větší části zapomenutý stereotyp Poláků jako indiánů – motiv, který fungoval některá desetiletí v 19.století a který rád používal spisovatel a publicista Gustav Freytag. Takto líčil roku 1848 v jedné reportáži z Poznaně skupinu polských šlechticů.

*„Ve světle zapadajícího slunce vypadají jako krásný obraz z mistrovy ruky, najednou mi v okamžiku připadali jinak, jako banda hrubých indiánů, jako tlupa Pawnee Loups na travnatých loukách řeky Missouri, dobré tak na hraniční války, pro romány a tragédie, ale nepoužitelní pro život, takhle již nikdy nechci potřást rukou svobodnému muži“<sup>6</sup>*

Tato stereotypizace obsahuje současně kritiku pozitivních heterostereotypů z doby německo polského přátelství roku 1830 – ukažme jak je takový stereotyp přenesen i do politiky.

*„A když mladí Poláci volají: osvobodte nás, budeme silní, budeme dobří a Polsko bude šťastné, tak vypadají jako chudí indiáni, kteří se opijí hasičskou vodou a zpívají svou válečnou píseň: my je budeme nazpátek pronásledovat, země bude pak patřit rudým, budeme velcí válečníci a roztroušené kmeny se budou scházet u velké dýmky míru. – mi slyšíme na tento zpěv, on nás vede, ale mi mu nevěříme“<sup>7</sup>*

Oboustranná podmíněnost autostereotypů a heterostereotypů pokračuje ještě dále. Dají se stanovit následující pravidla: Téměř pokaždé, jakmile je použit negativní heterostereotyp, je tím současně sledován i pozitivní autostereotyp. Zde bych ráda uvedla citát Andrzeje Mirgi, který také pochází z knihy Hahna Hanse Henninga.

---

<sup>6</sup> V knize Hanse Hahna Henninga: William Rogars: Pozorování, s. 35-43, zde s. 39.

<sup>7</sup> William Rogers: Pozorování, s. 43.



*„ Heterosteotyp nás pokaždé ať přímo nebo nepřímo odkáže na autostereotyp. Můžeme se odvážit stanoviska, že je to pro skupinu tak důležité, aby se definovala, že heterostereotyp je naopak záminka a forma, jak explikovat autostereotyp.“<sup>8</sup>*

Když Němec mluví o „polském hospodářství“<sup>9</sup>, tvrdí současně nevyslovené, že v Německu se lépe a racionálněji hospodaří. Vlastně polské hospodářství ukazuje jako odstrašující příklad. Lehkovážnému Francouzi odpovídá rozvážný Němec, elegantnímu zcestovalému Francouzi těžkopádný provinciální němec, vzbouřeneckému, spikleneckému a prohnanému Polákovi odpovídá ke státu loajální upřímně otevřený němec, a oddanému pokornému němci odpovídá polský rebel plný vzbouřenecké nálady a fantazie.

Toto pravidlo se objevuje u negativních heterostereotypů, které poté odpovídají autostereotypu s pozitivní hodnotou. Něco jiného to znamená v případě pozitivních heterostereotypů. Vyvolaný autostereotyp s negativní emotivní hodnotou neplatí jako afirmativní výpověď, nýbrž jako varování popř. jako výzva.: pozitivní heterostereotyp má tedy apelativní charakter: my jsme bohužel takový, popř.: nejsme takový, ale měly bychom takový být: „druhá“ skupina zde působí jako vzor.

#### **4. Funkce stereotypu**

Všeobecně se dá tvrdit, že národní stereotypy mají ze všeho nejvíc integrující funkci, tzv. že stereotypy nepopisují pouze skupiny, ale také v rozhodujícím měřítku samotné skupiny vytváří. Skupiny mohou být rozhodující, protože skrze kvalitativně typizující popis „ostatních“ je současně bráno v potaz kvalitativní sebeoznačení, jací jsme „my“. Tím stereotypy zesilují rozdělení „nás“ a těch „ostatních“ - a u těch ostatních se může jednat stejně tak o cizí národ v jiné zemi tak i o menšinu<sup>10</sup> ve vlastní zemi.

Toto ale nemá význam jen pro skupinu, ale také pro její jednotlivé členy. Jednotlivci hrozí nebezpečí odcizení, pokud nebude dodržovat stereotypní konsens své společnosti.

---

<sup>8</sup> Mirga: Stereotyp, s. 64(překlad HHH.)

<sup>9</sup> Hubert Orłowski: „ Polnische Wirtschaft“. Wiesbaden 1996( překlad HHH.)

<sup>10</sup> To se přirozeně nevztahuje jen k národním popř. k etnickým menšinám, nýbrž stejně tak i k sociálním, náboženským nebo religiózním menšinám a tzv. sociálním okrajovým skupinám, Srov. H.H.Hahn:Stereotyp, Geschichte und Identitat, München 2002.

Společnosti patrně stereotypy potřebují a aby udrželi pospolitost, jsou často i úmyslně vytvořeny, např. při popisu nějaké hrozby, anebo z hlediska obrany schopnosti jsou stereotypu mobilizovány. Evropský diskurs posledních desetiletí je např. plný obrazu Evropy jako „obléhané pevnosti“ americké nebo také japonské popř.:asijské výzvy. Tvrzení, že celá východní Evropa nebo Afrika sedí na zabalených kufrech, aby se dostala do Evropy, nebo hrozba islámského fundamentalismu<sup>11</sup> atd.

## 5. Výskyt stereotypu

Se stereotypy se setkáme v různých oborech diskurzu. Ve speciálních diskurzích jednotlivých sociálních popř., profesních skupinách tak i v úplně všeobecných mírných sociálních odvětvích. Z počátku vypadají jako všeobecné lidové moudrosti vyskytující se prakticky v každé společnosti a vypadají že odpovídají přírodně orientovaným potřebám.<sup>12</sup>

Stereotypy potřebujeme, abychom uměli rozlišit mezi „vlastním“ a „cizím“. Zdánlivá „přirozenost“ vzniká také pozorováním, které je často neúmyslné,tj. použito bez přímého manipulativního cíle. Německá národní historická věda a folkloristika ovšem právě stereotypy v národním tradování cizích národů interpretovala jako výraz jejich bezectnosti a zlomyslnosti, „přirozenost“ vlastně obrátili proti těmto národům<sup>13</sup>.

Zajímavějšími se pro historiky zdají být stereotypy ve veřejném diskurzu , tedy stereotypy, které veřejně komunikují. Důležité je, že zřejmě představují neústupné konstrukční elementy, které přestavují silně ideologicky ovlivněné politické a sociální systémy. To platilo určitě pro novodobou epochu, která je obvyčejně označována za dobu konfesních válek, stejně tak i jako dlouhé 19. a 20. století, které vzhledem k výzvám ruské revoluce 1917 nebo diversních fašistických regimentů a především během studené války.

---

<sup>11</sup> V: Christoph Jahr/ Uwe Mai/ Kathrin Roller(ed.): Obrazy nepřátel v německé historii. Studie k historii předsudků v 19. a 20. století, Berlin 1994, s. 251-279.(HHH.)

<sup>12</sup> „národní stereotypy jako pomocný orientační bod“ a „potřebu rychlé vnější orientace“ především v národně smíšených oblastech východní Evropy zdůrazňuje Rudolf Jaworski: Východní Evropa jako předmět historického výzkumu stereotypů. V: Historie a společnost 13 (1987), s. 63-76, zde str. 66(HHH.)

<sup>13</sup> Srov. Výborným příkladem je Furt Luck: Německý mýtus v polském lidovém tradování a literatuře. Výzkumy o německo-polském sousedství v středovýchodním prostoru(=východoněmecké výzkumy 7). Posen, Leipzig 1938.(HHH.)

Čím úplnější popř. totalitnější je požadavek ideologie, tím silnější by měla být práce se stereotypy, ale také politické systémy s liberálním sebepojetím si zřejmě nevystačí bez stereotypů, proto aby si zajistili podporující přívržence a integrovali tak svou sílu. Stereotypy různého druhu působí jako stabilizující prvek pro prakticky každý politický a sociální systém a jako takové jsou i dosazovány. Prakticky představuje neustále používaný instrument v konkrétním politickém vypořádání a konfliktu. Mnoho politických vypořádání, ať to jsou vnitrostátní politické debaty, volební boje, politické kampaně nebo mezistátní napětí a konflikty, tak jako každá státní propaganda, která má moc stabilizovat, dodávají dostačující názorné příklady pro použití stereotypů ve veřejné a politické oblasti. S jejich pomocí je možno v konkrétních konfliktních situacích jednotlivým přívržencům zajistit imunitu proti převzetí moci „jiné“, tedy cizí skupiny nebo politické strany. Stereotypy to umožňují a zlehčují tím, že stabilitu vlastní politické báze pojistí a lidi, které pro sebe získá, nebo již přívrženci jsou, nechce ztratit, tak je emocionálně osloví a udrží.

Kromě toho nabízejí stereotypy ještě jednu možnost, a to lidi mobilizovat. Přitom se ne zřídka obracejí na již výše zmíněnou lidovou moudrost. Rozpálení xenofóbních nálad vyžaduje očividně jistý emocionální základ jako předpoklad, že ve společnosti jsou skryté a zbylé proticizinecké stereotypy, které jsou aktuálně quasi přeměňovány v činy. Z toho se dá vyvodit, že se jednotlivé obory diskurzu nedají zcela rozdělit, ale že veřejné používání a veřejná komunikace stereotypům propůjčuje jinou kvalitu.

## 6. Stereotypy v pramenech

Historikové mají povinnost klást si různé otázky na původ pramenů, neboť je na nich v nejvyšší míře závislý. Prameny při bádání stereotypů jsou texty, přičemž se většina historiků koncentruje na veřejně komunikující texty, tedy převážně publicistiku nebo politické řeči. Literární texty různého druhu se také nabízejí k prozkoumání<sup>14</sup>.

---

<sup>14</sup> Literálně vědecká imagologie a komparistika očividně usilují o to samé jako výzkum stereotypů jen metodistický základ je jiný; krátký vědecký přehled najdeme u Jense Stubena: Německé obrazy Poláků. Aspekty etnické imanologie a stereotypy v literatuře. v: Hans Henning Hahn(ed.)Historický výzkum stereotypů. Metodické úvahy a empirická zjištění( Oldenburské historicko-vědecké písemnosti 2).Oldenburg 1995, s. 41-74(HHH.)

Vedle toho jsou pro vědce zkoumající stereotypy přirozeně zajímavě i obrazové materiály, tedy malířství, např. historická kresba, především ale karikatury.<sup>15</sup> Ve 20. století se ještě přidali tzv. comicsy a filmy, a sice jak filmy hrané tak i Non-Fiction filmy.

Publicistika, hlavně denní tisk a časopisy, se do dnešní doby ukázala jako nejoblíbenější zdroj historického výzkumu stereotypů. V publicistice, jako v prameni výzkumu, se stále objevovala otázka, zda publicistika názor tvoří nebo jestli ho napodobuje. Historik může při analýze textu vypovědět o používání stereotypů a jeho uživatelích; je to ale mnohem složitější, v normálním případě sotva možné. Definitivně vypovědět o působení stereotypů u příjemce není možno vyčíst pouze z textů. Avšak se nechají z pramenů vyčíst očekávání autora s ohledem na čtenáře: jestliže je stereotyp použit bez dalších vysvětlení bez hrubých emocionálních verbálních přísad, pak autor zřejmě očekává, že jeho čtenáři budou reagovat jako Pavlovský pes, že tedy emocionální naladění bude ihned pochopeno a přijato, to činní stereotyp známým právě v jeho emocionální konotaci. Jestliže stereotyp bude zdůvodňován delšími emotivními nebo pseudo - racionálními argumenty a skrze jednoduché motivy opakování řádně vtlučen čtenáři, pak se člověk může domnívat, že autor si v žádném případě není jist přijetím jeho stereotypů nebo emocionální přijetí považuje minimálně za potřebné k vzrůstu.

---

<sup>15</sup> Z nepřehledné literatury karikatur zde jmenujme některé tituly spíše z metodistických zájmů: Klaus Herding/Gunter Otto(ed): „Nervózní záchytné orgány vnitřního a vnějšího života“. Karikatury(= umělecko vědecké výzkumy Ulmerského spolku, umělecký a kulturně-vědecký spolek 10). Giessen 1980; Bernadette Collenberg Plotnikon: Klasicismus a Karikatura. Konstelace umění a počátek moderny, Berlin 1998; srov. Také Angelika Plum: Karikatura v napětí poli z historie umění a politické vědy. Ikonologický výzkum obrazů nepřítele v karikaturách. Aachen 1998, hlavně s. 77ff. Pro dřívější novověk srov. Wolfgang Harms: obrazy nepřítele v ilustrovaném letáku v dřívějším novověku. v: Bosbach: obrazy nepřítele(viz pozn. 44), s. 142-177. velice podněcující jsou úvahy, a hlavně návrh, udělat rozdíl mezi pojmy „Image“(wizerunek) a „stereotyp“, od Tmasze szarora: Polak w karykaturze nicmieckiej (1914-1944). Przyczynek do badań stzereotypow narodowych. v: Szarota: Niemcy i Polacy(viz pozn. 39), s. 101-137(německy: Polák v německé karikatuře(1914-1944). Příspěvek ke zkoumání národních stereotypů. v: Hoffmann: Sousedí (viz pozn. 39), s. 69-102. z přehledových publikací jmenujme Georgy Piltze: Historie evropské karikatury. Berlin (východ)1976, tak i Hanna Gorska(Eryk Lipinski: Z dziejow karykatury polskiej. Warszawa 1977, a Michael Duffy: The Englishman and the Foreigner. The English satirical print 1600-1832. Cambridge 1986. Konkrétní studie obrazu nepřítele v katikaturách. Michele Siebe: Od revoluce k národnímu obrazu nepřítele. Francie a Německo v politické karikatuře 19. století. „Kladderadatsch“ und „Charivati“, Münster, Hamburg 1995, a dvojjazyčný, opatřený zajímavými příspěvky, i když někdy nepřirozený equilibristický výstavní katalog Peter Becher/Jozo Džambo: Stejně obrazy, stejná slova, Němci, Rakušani a Češi v karikatuře(1848-1948)München 1997.(HHH.)

## 7. Historický výzkum stereotypů

K nejdůležitějším úkolům historického výzkumu stereotypů určitě patří zkoumat historický vznik stereotypů jak v jednotlivých případech tak se i pokusit popsat historické podmínky nebo lépe elementy kontextu, ve kterých stereotypy vznikají.

V souvislosti s funkcí stereotypů ve skupině je třeba zabývat se jejich rolí v národních procesech. Ke konstrukci národa patří konstrukce hranic, a současně i integrující a oddělující popř.vyčleňující se funkce stereotypů, stejně tak i vztah hetero- a autostereotypů. Ty se nabízely a nabízejí jako řádné stavební elementy, které člověk později nepustí, protože i věda se na ně může při výzkumu s úspěchem obrátit.

Spojení historických stereotypů a výzkumu nacionalismu, může pro oba představovat výhru. Jde-li výzkumu stereotypů o kontexty historické genese stereotypu, pak může být dostačující pro mentální výzkum národně tvořících se procesů mít silný ohled stereotypů a předsudku; kolektivní obrazy nepřítelů a předsudky musí zůstat ohraničené jako faktory současně vedle sebe vznikajících faktorů vzniku národních společností, ve výzkumu jsou zohledněny a zkoumány, nemusí to být ohraničeno jen na středověk.

Svět bez konfliktů a napětí si sotva dokážeme představit, a proto se s podstatným oprávněním dá namítnout, že se sotva dá stanovit specifická konfliktní situaci tvořící stereotypy. Jestli epochy, které jsou v Evropě všeobecně známy jako neklidné a plné konfliktů, zplodili opravdu více dlouhotrvajících stereotypů než jiné(15 století, konfesní války, epocha 1789-1814, evropské občanské války v první polovině 20století), je sporné, ovšem tato hypotéza se nedá jednoduše dokázat.

Historikové se stereotypy setkávají v pramenech, které se obyčejně nechají datovat, tzv.že vznikly v konkrétní historické situaci, a tedy zapříčinily vznik konkrétního historického stereotypu tam. Často se stereotyp objeví ještě předtím, než se v určité situaci stane bleskově vysoce emocionálně naladěným. Např. Autostereotyp bezdomovců nebo „ztraceného domova“ se vyskytuje v sudetské literatuře již v textech z dvacátých let, tedy dlouho před vyhnáním z důvodu druhé světové války, po které je to z nepochopitelných důvodů často používáno.

Zatím se však ukrývá hluboká mentálně historická problematika. Nejčastěji vycházejí historikové z toho, že postoj, chování a jednotlivé akce lidí popř., reakce lidských skupin, je odpovědí a výsledkem na chování jiných lidí – dokonce genocidní politika a ideologie národních socialistů je odpovědí na bolševistické ohrožování. Tento obraz interakce spočívá na jednoduše upleteném porozumění kauzality. Vedle reakce na konkrétní dění reagují lidé současně vždy v rámci určité „mentální kuchyně“, která se zakládá na tradovaných postojích, převzatých konceptech, převzatém myšlení a zvyklostech vnímání a něčeho, co chci označit jako mluvnický obyčej, a to proto, protože jazyk neovlivňuje pouze myšlení ale i další oblasti emocí a vnímání světa a tím určuje mentální chování. Akce a reakce musejí být na pozadí interakce mezi děním a již zmíněnou mentální kuchyní. V této mentální kuchyni jsou koncepty a také mluvnické výrazové prostředky včetně emocionální hnacích sil již předprogramované, předtím než konkrétní událost vyvolá interakci. K tomu náleží také obrazy a stereotypy. Tato mentální kuchyně představuje opravdu komplexní směs a je včetně stereotypů v ní obsažených většinou dlouhotrvající, ale může přežít také jen částečně. Tak byl např. v Německu výsledek z roku 1945, násilí jako prostředek politiky, otevřený antisemitismus, právo silnějších a diktatura byla odsouzeny, národní myšlení a anti-slovanské stereotypy pod záminkou antikomunismu z jedné části německé společnosti mohly žít vesele dál.

Pokud se zeptáme, v jaké epoše měli stereotypy vzrůstající rozšíření a působnost, pak se rychle ukáže, že to nejvíce záleží na komunikativních možnostech a komunikativním chování. Jestli městská společnost měla úrodnější půdu pro produkci a používání stereotypu než zemědělské obyvatelstvo, se nechá postavit teze, musí ale být nejprve dokázána. Stupeň alfabetizace bude asi také hrát nějakou roli, a všeobecně se dá asi tvrdit, že doba převratů představuje nejčastěji epochy intenzivní otevřené komunikace, a pak se dá pozorovat zesílené nasazení a působnost stereotypů. To se nechá např.: doložit pro čas reformace v souvislosti s objevením a rozšířením knihtisku.

19.století představuje kvalitativní skok, co se týče použití, rozšíření role a působnosti stereotypů, a když je toto zavedeno pouze pro evropský kontinent, pak se dá sotva zpochybnit, že to platí i pro zbývající část lidstva. Setkávají se zde tři faktory: Nejdříve jmenujme již zmíněnou korelaci intenzivní otevřené komunikace a posíleného vystupování stereotypů. Tento jev se sice v jednotlivých zemích rozvíjel

jiným tempem, ale všeobecně se v první polovině 19.století umístil v rozvoji masového tisku, tj. tisku, který svůj požadavek směřoval na všechny, kteří uměly číst, bylo to spojeno s masivní alfabetizací stále dalších částí Evropy. Svým způsobem znamenala zhuštěnou masovou komunikaci kdy člověk může bez okolků mluvit o nové době komunikační společnosti. Tím byl současně vysloven důležitý předpoklad pro účinnost a rostoucí význam stereotypů ve veřejném životě.

V průběhu 19.století se národ stal stále více určitou velkou skupinou, která měla přednost před ostatními sociálními příslušenstvími ke skupinám a dominance, pokud ne neomezenost následovala v souvislosti s vědomím identity a vnímání loajality jejich členů. Tento proces nacionalizace kolektivního a individuálního vědomí měl značný vliv na řád národních Auto a heterostereotypů které za těchto podmínek urychlili sociální proměnu změněnou percepci světa lidí téměř všech sociálních vrstev.

Jako třetí faktor je to proces proměny ve vnímání mezinárodních vztahů. Rok 1815 jako na solidární kooperaci pěti velmocí zakládající se státní systém zjistil od roku 1830 politické rozštěpení na konstituční západní velmoci a neoabsolutistické východní velmoci.

. Heinz Gollwitzer<sup>16</sup> nazval toto „ideologickou blokovou stavbou v mezinárodních vztazích 19.století“. Reálně historická role této konstelace je daleko menší než její percepce v současném veřejném mínění. Právě proto můžeme v této souvislosti mluvit o mentálním přípravovém stádiu na epochu 1848, jakmile se začli nabízet nové identifikační možnosti mezi širšími vrstvami obyvatelstva, především měšťanstva, a partikulární zájmy jednotlivých velmocí a solidární státní systém byl stejně díky revoluci a krymské válce zpochybněn. Proto v Evropě převládla představa o přírodním antagonismu lidí, a nevyhnutelně u států a národů ve zvyšující se míře veřejného mínění, a osudnými důsledky pro vztahy Evropanů jednoho k druhému a jejich představách jednoho o druhém. Toto bylo důležitým předpokladem pro rozšiřující se akceptaci národních stereotypů, všude v Evropě a především v Německu a Rusku, kde národní idea a národně státní idea se spojili v opravdu nebezpečném sňatku.

---

<sup>16</sup> Srov. Heinz Gollwitzer: ideologické vytvoření bloku jako součást mezinárodní politiky v 19století. v: Historickém časopise 201(1965), s. 306-333.(HHH.)

Tyto tři faktory – zhoustnutí komunikace, dominance národní identity a agonální porozumění mezinárodních vztahů- nám umožňují mluvit od 19.století o kvalitativní roli národních stereotypů ve společném životě lidí na našem kontinentu. V této roli minulosti jako legitimního elementu nebyl cech historiků v uplynulých dvou stoletích zcela bez vinny, dodávaly konstruktivní elementy národních mýtů a stereotypní odrazy nepřítele. Úkolem historického zkoumání stereotypů je zkoumat tuto roli a přitom sebekriticky vzít pod lupu jednotlivé národní historiografie. Z historické legitimace obsahu stereotypů jakož i všeobecně z přítomnosti historie ve stereotypu, bylo již odkázáno na začátku, tak se ukázalo, že národní stereotypy často mnohem více charakterizují než že jsou jen zevšeobecněné emocionálně naladěné hodnoty. Obsahují určité vize minulosti, nejčastěji narativně naladěné – máme tedy co dočinění s narativním stereotypem. Zatím se ne zřídka vyskytují základní myšlenky o historickém průběhu, jako příběh života a utrpení Krista, jako víra v pokrok nebo jako biologický determinismus(často rasistického druhu). Kromě toho obsahují národní stereotypy často také vnímání sociálních uspořádání a jejich potencionální nebo skutečné změny, postavení k procesům modernizace, k náboženskému řádu ve společnosti a na konec k základním morálním hodnotám. Tím se míchají národní, sociální nebo náboženské popř.,religiozní stereotypy popř. představy stereotypů o sociálních vrstvách nebo skupinách.

Někdy sahají tyto stereotypy určitým způsobem po minulém, že již působí anachronicky. I když Čechy již dlouhou dobu jsou urbanizovaným dílem střední Evropy s pokrokovým průmyslovým obchodem od 19století, do dneška si česká společnost pečlivě pěstuje autostereotyp zemědělského národa<sup>17</sup>. Obraz britského gentlemana a merry Old England ještě na kontinentu existoval, i když britská společnost již dlouho byla za transformačním procesem průmyslové revoluce.

Čistě nacionální stereotyp asi neexistuje,ve skutečnosti se u stereotypů jedná o míchanici stereotypů, které se vztahují k různým oborům. Z možnosti kombinace

---

<sup>17</sup> V jeho „semiontických fejetonech“ píše jen nedlouho zemřelý literární historik Vladimír Macura: „v představě „chaloupky“ je národu nabízena určitá identita( my jsme ti odsoda, sůl půdy, my jsme demokratický národ“), ale také konkrétní program pro nenápadný, neviditelný život“(překlad. HHH.), dále Vladimír Macura: Masarykovy bory a jiné semiofejetony. Praha 1993, str. 81. o používání zemědělského autostereotypu skrze komunistické režimy srov. Vladimír Macura: Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948 – 1989, Praha 1992. o českém stereotypním kánonu z Jiřího Raka: Bývalí Čechové. České historické mýty a stereotypy. Praha 1994; k českému Německu a rakouským obrazům Jan Křen/Eva Broklová(ed.)Obraz Němců, Rakouska a Německa české společnosti 19. a 20.století. Praha 1998.



žijí vtipy- stereotypy, tak i následující, který současně karikoval tradiční evropskou tabuli národů<sup>18</sup>.

## V. Historický vývoj v meziválečném období

### 1. Česko-německé soužití od roku 1918

Rokem 1918 se česko-německý vztah dostal do kvalitativně zcela nové fáze a byl determinován především tím, že se vyměnily role obou etnik v českých zemích, resp. již v Československé republice. Základní rozdíl oproti předešlému, staletí trvajícím stavu, byl fakt, že se Češi tím, že získali na základě potvrzení dohodových mocností vlastní národní stát, stali v novém státě „pány“ a Němci, dříve součástí vládnoucího národa disponující mnohými privilegii, „pouhou menšinou“ v tomto státě. Čeští Němci tuto skutečnost snášeli o to hůře, že válce obětovali mnoho životů a značné finance, válečná propaganda v nich přiživila nacionalismus a s ním spojené ambice a nakonec se měli spokojit s menšinovým postavením ve státě národa, s nímž byli od poloviny předešlého století ve vyostřeném konkurenčním poměru.

K Československé republice proto měli od počátku apriori negativní vztah, své začlenění do ní také striktně odmítli, argumentující právem na sebeurčení vyhlásili němečtí poslanci v českých zemích čtyři samostatné provincie: Deutschboehmen, Sudetengau, Deutschsuedmaehren a Boehmerwaldgau s vlastní ústavou a zemskou vládou a žádali, aby byly připojeny k německému Rakousku a s ním k Velkoněmecku. Český historik Václav Kural se pokouší tento německý postoj pochopit, když říká, že „v základech sudetoněmeckého odmítání byly obavy o národní existenci - ať už právem nebo neprávem. Skutečností je, že tuto obavu měli sudetští Němci již na sklonku rakousko - uherské éry a tím spíše po výsledku války, který zhoršoval jejich postavení více než u kterékoli německé „Volksgruppe“. Už tenkrát v takovém státě<sup>19</sup> zažívali obavy, zda obstojí tváří v tvář větší české vitalitě i natalitě, zda dokážou inovovat svůj zaostávající průmysl. Jestliže to nedokázali „za Rakouska“ , tím větší obavy nemohli nemít v „českém“ státě<sup>20</sup>. Tento historik ale

---

<sup>18</sup>V novověku se jednalo o velice rozšířenou tabuli národů jako zdroje pro historický výzkum stereotypů; srov. pojednání od Franze K. Stanzela: *Evropan.imagologická esej. 2*, aktual. vyd. Heidelberg 1998, rovněž Jeismann: *co znamenají Stereotypy*(viz pozn. 38).(HHH.)

<sup>19</sup>Míněno za Rakouska-Uherska

<sup>20</sup>V. Kural:c.d., s. 27

zároveň dodává, že typy této obavy byly nejen racionální, ale zároveň také zneužívány k účelové manipulaci ze strany sudetoněmeckých politiků, kteří se snažili „využít sebeurčování konjunktury k naplnění dříve zanedbávaného snu o velkoněmeckém sjednocení“.<sup>21</sup> Tento názor v podstatě sdílí i česká historička Eva Broklová, která v této souvislosti říká, že se „Němci rozhodli ve chvíli, kdy byla válka prohraná, realizovat alespoň část původního velkoněmeckého řešení.“<sup>22</sup> Německý historik Ferdinand Seibt má na věc vcelku realistický pohled, hovoří o tom, že čeští Němci byli součástí ve válce poraženého národa a nemohli doufat, že jejich podmínkám kladeným vítězům bude z jejich strany vyhověno.<sup>23</sup>

V listopadu 1918 začaly české oddíly tzv. německé oblasti obsazovat, proti čemuž sudetoněmečtí předáci protestovaly u Dohody. Francie a Velká Británie však potvrdily, že „československým ozbrojeným silám jakou součástí spojeneckých armád přísluší právo sporná území zabrat už před rozhodnutím mírové konference“.<sup>24</sup> Ta posléze potvrdila československý požadavek státu v historických hranicích, podpisem Saint-Germainské smlouvy z 10. září 1919 mezi Československem a novým Rakouskem bylo definitivně rozhodnuto, že území osídlené německým obyvatelstvem nacházející se uvnitř historických hranic Čech, Moravy a Slezska bude napříště součástí nové Československé republiky.

Německý historik E. Franzel označuje tuto smlouvu jako „diktát“, kterému se sudetští Němci museli podrobit a tvrdí, že Češi usilující o vlastní stát na základě práva na sebeurčení popřeli právo na sebeurčení sudetských Němců.<sup>25</sup> Český historik Václav Kural smlouvu vysvětluje tuto skutečnost tím, že: „Sebeurčovací právo není jen princip, ale i praxe. A v ní naráží sebeurčení jednoho národa zpravidla na právo národa jiného, jakož i na jiné konkrétně historické komplikace....Nastoupil tedy zápas o prioritu jednoho či druhého sebeurčovacího práva. Přitom právo české deformovalo sudetoněmecké, ne však německé jako celek, zatímco v opačném případě Velkoněmecko zásadně zpochybňovalo existenci ČSR. To chápal nejen Masaryk, ale pochopila to i mírová konference, pro niž právě ohled na ohrožení ČSR představoval hlavní argument pro historické a současné obranné hranice i za cenou

---

<sup>21</sup> V. Kural:c.d.,s. 27

<sup>22</sup> E. Broklová: Politická kultura a německých aktivistických stran v Československu 1918-1918, s.46.

<sup>23</sup> F. Seibt: Německo a Češi. (Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy).Praha 1996, s. 79.

<sup>24</sup> A. Klimek, E. Kubů: Československá zahraniční politika 1918-1938 – Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. Praha 1995, s. 21.

<sup>25</sup> Srovnej E. Franzel: Sudetendeutsche Geschichte., s.334

začlenění Němců do československého státu.<sup>26</sup> Kural dále dodává, že kritériem při rozhodování o tom, které sebeurčovací právo získá navrch, bylo také množství historických podmínek-a ty byly po válce pro sudetské Němce nepříznivé už proto, že byli příslušníky poraženého národa, který se obvykle musí podrobit vůli vítězů. Sudetoněmecká reprezentace tedy musela, ač nerada, uznat stav věcí a rozpustit zemské vlády Deutschboehmen a Sudetenland.

Pokus o secesi, učiněný ze strany českých Němců, i když ztroskotal, však bohužel od začátku nešťastně poznamenal česko-německý vztah v republice. Podpořil protiněmecké nálady v českém táboře a měl jistě vliv i na redukci českých zakladatelských představ o německém statutu v ČSR. Historik Václav Kural v této negativní české zkušenosti spatřuje jednu z příčin, proč se později začal i u prezidenta Masaryka, který byl znám svým vstřícným postojem k německé menšině, prosazovat vůči českým Němcům ostřejší tón a proč se později upustilo od některých původně plánovaných vstřícných kroků.<sup>27</sup> Také německý historik Hans Lemberg zabývající se dějinami východní Evropy sdílí názor, že pokus o secesi nebyl moudrý. Říká: „Kdyby němci místo úsilí o sebeurčovací právo usilovali o autonomistické řešení v novém státě , neztratili by tak cenný čas..<sup>28</sup>

Politická reprezentace českých Němců však setrvala v negativistické politice, odmítla nabídky, které jí česká strana učinila – členové národního výboru vyzývali zástupce českých Němců Lodgemana von Auen a sudetoněmeckého sociálního demokrata Josefa Seligera ještě před Pařížskou konferencí, aby Němci poslali své zástupce jak do národního výboru, tak do revolučního národního shromáždění. Slibovali jim též, že zajistí zásobování německých oblastí, ve kterých po oddělení od českého vnitrozemí panoval hlad a hospodářský rozvrat.<sup>29</sup> Němečtí politikové však v té době zájem o politickou účast ve státě neměli, orientovali se zcela na samostatnost německých provincií a vstup do národního výboru a obeslání národního shromáždění by znamenalo z jejich strany faktické uznání Československa, což bylo v rozporu s jejich plány. Odmítli národní výbor uznat v jakékoli formě a odsunovali konečné řešení právních vztahů až na jednání mírové konference. Žádali však, aby národní výbor zajistil výživu sudetoněmeckého obyvatelstva.<sup>30</sup> Věra Olivová

---

<sup>26</sup> Srovnej V Kural: Konflikt místo Společenství? S.27-28.

<sup>27</sup> Srovnej V. Kural:c.d., s.22

<sup>28</sup> H. Lemberg: c.d.,s.37.

<sup>29</sup> Srovnej V Olivová, Československo v rozrušené Evropě. Praha 1968, s.86

<sup>30</sup> Tamtéž, s. 86-87.

zdůvodňuje odmítnutí nabízené spolupráce tím, že „počátkem listopadu 1918 přecházela rakouská vláda a s ní i vláda pro Deutschboehmen do mezinárodně politické akce za utvoření nového velkého německého státního celku. A za této situace nejen, že nemohly mít zájem na dohodě s Prahou, ale naopak potřebovaly argumenty proti ní, aby mohly zdůvodnit svoji snahu po odtržení německých oblastí.“<sup>31</sup>

U českých politiků zůstal ve vztahu k jejich sudetoněmeckým kolegům stín nedůvěry i později ve 20. letech, když se již podařilo navázat s Němci ve státě jakousi spolupráci. Nevěřili nikdy zcela opravdovosti jejich úmyslů. Obávali se, že nespolupracovali pouze z nutnosti, aby mohli hájit své zájmy, ale že se s daným stavem vnitřně nesmířili, a že jakmile to bude možné, projeví opět snahu o anšlus. Tuto domněnku ostatně potvrzuje ve svých Sudetoněmeckých dějinách i německý historik Franzel, když říká: „Většina sudetoněmeckých politiků kázala národu trpělivost, všichni byli zajedno v tom, že v zásadní změnu je možno doufat tehdy, až bude Německo opět silné. Do té doby se muselo manévrovat a vydržet.“<sup>32</sup>

Na tomto místě je však dobré poznamenat, že anšlusové tendence byly v zásadě záležitostí především sudetoněmeckých politických předáků, řadové sudetoněmecké obyvatelstvo vyčerpané válkou bylo podle historika Jana Křena zprvu vzdáleno toho, aby tyto tendence podporovalo. Rolníci byli většinou politicky neangažovaní a u mnohých továrníků se objevovaly spíše obavy z toho, jak by obstály v konkurenci s vyspělejším německým průmyslem. „Pro přervání staletých a produktivních vazeb na celek českých zemí a pro úplný převrat vžité národní existence ve prospěch nejistoty v Německu se tedy sudetští Němci nerozhodovali snadno - nejostřejší konfliktní situace s Čechy kolem těchto otázek vznikla také až později, na jaře a v létě 1919<sup>33</sup>, kdy došlo při střetech německého obyvatelstva s československou policií i k obětem na životech.“

## **2. Odlišné koncepce československých politiků ohledně postavení německé minority v Československé republice.**

---

<sup>31</sup> V. Olivová: c.d., s.87

<sup>32</sup> E. Franzel: c.d.,s.358

<sup>33</sup> J. Křen:c.d., s. 484.

V české politické reprezentaci se ohledně přístupu k německé menšině střetávaly dvě odlišné koncepce. Jednak bojovný, radikální nacionalismus reprezentovaný především, ministerským předsedou Karlem Kramářem, který byl pro nekompromisní přístup, a jednak vstřícnější koncepce Masarykova, která vycházela z toho, že lepší bude se sudetskými Němci jednat a dohodnout se s nimi. Budoucí prezident republiky se domníval, že si stát německé obyvatel získá tím, že jim poskytne úplná národní a občanská práva a uplatní ostatní principy demokracie. Podle jeho představ měla být Československá republika sice státem národním, ale moderním a demokratickým. Němcům v ní mělo být přiznáno všeobecné, tajné, přímé a rovné volební právo kombinované s poměrných zastoupením, což bylo pro Němce výhodné.<sup>34</sup>

Dalším prostředkem, který měl německou menšinu uspokojit, bylo zavedení prvků obsažených ve smlouvě o ochraně menšin (kterou Československo podepsalo na konferenci v Paříži) do ústavy. Původně se také hovořilo o tom, že by měla být zřízena funkce německého ministra - krajana a 2 nebo 3 župy s německou převahou a rozsáhlou samosprávou a o tom, že by němčina měla být druhým státním jazykem. Podle Benešovy nóty z 20.5.1919 (tedy ještě před podpisem versailleské smlouvy) měla pak československá vláda v úmyslu zorganizovat republiku po vzoru Švýcarska.<sup>35</sup>

### 3. Právní postavení německé menšiny v ČSR

Ústava První republiky přijatá národním shromážděním v roce 1920 nakonec byla kompromisem obou výše zmíněných koncepcí. Zaručovala všem občanům státu, tedy i příslušníkům menšin, „rovnost pokud šlo o občanská i politická práva, přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, vykonávání živnosti nebo povolání, ohledně užívání jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých, ve věcech náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu.“<sup>36</sup>

---

<sup>34</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.22

<sup>35</sup> V. Kural: c.d., s.24. Tento slib organice státu po vzoru Švýcarska byl podle V. Kurala Benešem nedomyšlený a byl míněn snad spíše jako vzor politického režimu – tedy plně demokracie se spravedlivým proporčním zastoupením a principem německé samosprávy ve 2-3 německých krajích. Pokud by měl Beneš na mysl státní uspořádání, musela by být republika federalizována, což rozhodně nebylo cílem československé politické reprezentace. I prezident Masaryk totiž trval na centralistickém pojetí státu, i když s demokratickou samosprávou, která by Němcům umožňovala řízení jejich místních záležitostí.

<sup>36</sup> Tamtéž, s.70

Přístup k národnostním menšinám v Československé republice byl tedy založen na občanském principu, negarantoval jim (ani největší z nich – menšině německé) ale práva kolektivní.<sup>37</sup> Němci žijící v českých zemích nebyli považováni za národ, ani za druhý československý národ a proto jim také nebyla přiznána kolektivní práva<sup>38</sup>, stejně jako autonomie, o kterou usilovali po celé období první republiky. Důvodem bylo pravděpodobně i to, že Češi mající negativní zkušenost se sudetoněmeckým pokusem o secesi v roce 1918 se obávali opakování tohoto pokusu. Historik Miroslav Hroch v souvislosti s požadavkem sebeurčení a politické autonomie u národnostních menšin vysvětluje, že až do 2.světové války nebyla menšinám obecně poskytována z důvodu, že by to mohlo vést k narušení integrity národního státu. „Závažným argumentem proti povolení autonomie byla obava, že „mateřský národ“ by mohl využít autonomního teritoria „své“ menšiny k posílení svého mocenského vlivu. Požadavek sebeurčení měl ovšem také svoji krajní podobu: nebyla jí pochopitelně samostatnost, ale secese, připojení k teritoriu „mateřského národa“.<sup>39</sup> Češi tedy z obavy o udržení celistvosti státu a jeho národního rázu zaujali vůči německé menšině po zkušenosti z roku 1918 mnohem opatrnější postoj. Českým nacionalistům se podařilo prosadit, že se němečtí zástupci nebudou podílet na přípravě ústavy a že v ní byla zredukována pro německou menšinu původně poměrně velkoryse načrtnutá práva.<sup>40</sup> To mělo za následek pocit oklamání, Němci si stěžovali, že vláda ČSR porušila smlouvu v Saint Germain, protože jim neumožnila spolupráci na tvorbě ústavy, do které podle nich navíc nebyly přejety všechna ustanovení menšinové smlouvy podepsané též v St.-Germain.<sup>41</sup> (Na tom, zda ČSR splnila v tomto ohledu své závazky ze Saint Germain, se dodnes neshodli ani čeští a němečtí právníci.)<sup>42</sup> A. Klimek a E. Kubů shrnují, že „ČSR minoritám poskytovala v zásadě vše, k čemu se mezinárodně v Saint Germain v roce 1919 zavázala, což bylo

---

<sup>37</sup> Srovnej A. Klimek, E. Kubů: Československá zahraniční politika 1918-1938 – Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů., s.80.

<sup>38</sup> V. Kural:c.d., s.23

<sup>39</sup> M. Hroch:c.d., s.154

<sup>40</sup> Srovnej. V. Kural: c.d., s.33-34.

<sup>41</sup> Jak říká Eva Broklová( E. Broklová: Československá demokracie – politický systém ČSR 1918-1938). Praha 1992, s. 71) revoluční shromáždění do ústavní listiny, popřípadě ústavních zákonů, však ve skutečnosti řadu ustanovení podepsané menšinové smlouvy pojalo, čímž „splnilo svoji povinnost vyplývající z článku I. této smlouvy, že totiž ony články budou uznány za základní zákon“. Postavení menšin upravovaly i další předpisy, které někdy podle Broklové dokonce ustanovení menšinové smlouvy přesahovaly. V ní se například hovořilo pouze o užívání jazyků před soudy, ale ustanovení se již nedotýkala užívání jazyků před jinými státními orgány. Prvorepublikový jazykový zákon rozšířil právo menšin o právo obracet se ve vlastním jazyce i na veřejné úřady. Československé zákony podle Evy Broklové poskytl např. v tomto směru menšinám více, než bylo podle závazků nutné.

<sup>42</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s. 32-33.

podstatně více než svým menšinám dávaly ostatní nástupnické státy Rakouska-Uherska, než bylo evropským standardem. Současně však podstatně méně, než tehdejší národně vyhranění vůdci menšin - ale i Slováků - včas opět vzdýmající se nacionální vlny v Evropě nárokovali.“<sup>43</sup>

#### **4. Hlavní oblasti česko-německých sporů za První Republiky**

Kromě zmíněné kritiky ústavního zakotvení sudetoněmecké menšiny ve státě si němečtí zástupci stěžovali na poškozování německých zájmů v mnoha oblastech, kritika se týkala především faktů, že volení zástupci německého obyvatelstva nemohou využívat zákonodárné iniciativy a mluvit v parlamentních grémiích německy, že se německým občanům brání užívání jejich řeči ve styku s úřady, že stát usiluje o čechizaci sudetoněmeckých území prostřednictvím školské, hospodářské a sociální politiky.

S ostrou kritikou z německé strany se v první polovině 20.let setkal především zákon o pozemkové reformě, považovaný německou minoritou pro německé obyvatele znevýhodňující. I sudetoněmecký sociální demokrat W.Jaksch o něm soudí, že „zjevně sledoval záměr převést pohraniční lesy do rukou tátu a vytvořit předpoklady pro českou kolonizaci dosud čistě německých oblastí. České vysvětlení rozsáhlé pozemkové reformy dává historička Eva Broklová. Vysvětluje, že prezident republiky T.G. Masaryk usiloval o zřízení státu, v němž budou platit nové demokratické politické normy a že se „opatření, jež mladý stát v tomto směru učinil (zrušení šlechty, provedení pozemkové reformy a v jejím rámci zábor lesů), mohla jevit a také jevila jako opatření nepřátelsky nacionální, namířená proti německému obyvatelstvu, protože jeho majetkové elity byly do značné míry představiteli dosavadního řádu“. Jiná česká historička Věra Olivová o pozemkové reformě v ČSR říká, že svou dalekosáhlostí neměla v soudobé kapitalistické Evropě obdoby a stejně jako Broklová hovoří o tom, že odrážela demokratický charakter státu a posilovala jeho demokratickou strukturu, protože byla zaměřena proti rozsáhlému pozemkovému vlastnictví habsburského rodu a německé a maďarské šlechty a proti latifundiím katolické církve spjaté se starou monarchií. Václav Kural však připouští, že bylo více parcelové půdy přidělováno Čechům než Němcům a shrnuje „Pozemková reforma....byla provedena způsobem, který německou pozemkovou

---

<sup>43</sup> A. Klimek, E. Kubů: c.d., s.32-33.

držbu zmenšil a nedával úměrný, proporční příděl parcelované půdy ve prospěch sudetoněmeckého rolnického elementu. Ohrožení sudetoněmecké existence nepřispěl, ale ani nestimuloval přimknutí sudetoněmeckého sedláka k československé státnosti.

Dalším bodem ve vnitřním česko-německém vztahu 20.let byla citlivá otázka jazyková. Ústavním zákonem z roku 1920 byl do pozice státní, oficiální věci ČSR povýšen československý jazyk. Tím bylo po stránce jazykové zakotveno prvenství československého národa a národní stát Československé republiky a porušena zásada faktické rovnosti jazyků ve prospěch jazyka československého. Historička Eva Broklová k tomu však dodává, že „to bylo přípustné podle mezinárodního práva a pokládalo se to za mravně oprávněné.“<sup>44</sup> Podle pozdějších jazykových nařízení z roku 1926 museli na ministerských a veřejnoprávních místech navíc úředníci skládat přísné jazykové zkoušky, což bylo považováno za jasně protiněmecké opatření, neboť většina úředníků byla právě německé národnosti a znala pouze mateřský jazyk. Požadavek dobré znalosti českého jazyka byl chápán jako účelový proto, aby mohly být sníženy stavy německého úřednictva.<sup>45</sup>

Právní postavení českých Němců v republice zhoršila také správní reforma z roku 1928. Přinášela tři zásadní změny - likvidaci župního zřízení(které formálně proklamovala ústava, ale realizováno bylo pouze na Slovensku), vytvoření země Moravsko-Slezské spojením Slezska s Moravou a omezení pravomoci a volitelnosti samosprávných organu . Všechny tyto změny se dotýkaly německých zájmů a postavení ve státě a byly proto českými Němci považovány za další záměrné poškozování jejich zájmů ze strany české vlády. Správní reformu kritizuje také historik Emil Franzel, když říká, že se správní kraje vytvořily záměrně tak, aby v nich měli pokud možno všude většinu češi, nebo aby šlo přinejmenším o národnostně smíšené oblasti. To, že se historický Cheb nestal hlavním městem správního kraje označuje za jeden z mnoha tzv. Nadelstichů, kterým byli sudetští Němci drážděni. Za záměrné poškozování jejich postavení považuje i spojení Slezska, které mělo většinu sudetoněmeckého obyvatelstva, s Moravou proto, aby mohli být Němci majorizováni a dodává, že z české strany bylo stále znovu upozorňováno na to, že je Československo demokratický stát, v němž mají všichni stejná práva, zvláště

---

<sup>44</sup> Srovnej E. Broková: c.d., s.77

<sup>45</sup> Srovnej W. Jaksch:c.d., s.77 a E.Franzel: c.d., s.341



práva volební, že byl ale demokracii pouze formální.<sup>46</sup> Franzelovi dává za pravdu i český historik Václav Kural, když připouští, že tato správní reforma skutečně obsahovala obecná protidemokratická ustanovení-např.1/3 členů okresních a zemských zastupitelstev měla být napříště jmenována státem a rozhodnutí těchto zastupitelstev měla být schvalována byrokratickými elementy-okresními hejtmany a zemskými prezidenty, což bylo větší omezení samosprávy, než za starého Rakouska.<sup>47</sup>

Dalším z bolavých bodů česko-německého vztahu byla oblast školství. Německá strana vyčítala Čechům, že redukuje německé školství za účelem čechizace jejich národní skupiny, což nebyla tak docela pravda. Václav Kural sice přiznává jistou preferenci školství českého před německým, odmítá však tvrzení, že by německé bylo plánovaně decimováno.<sup>48</sup> Kloní se k názoru, že národnostní politika československého státu byla spíše pročeská, než přímo protiněmecká. Dokládá, že sudetoněmecké školství bylo vybudováno v úplné struktuře a v parametrech srovnatelných se školstvím českým a že zajišťovalo sudetským Němcům výchovu v národním jazyce a tím národní reprodukci.<sup>49</sup> Z čeho tedy vyplývala německá kritika? Týkala se např. faktu, že byly rušeny německé školy, že státní investice nebyly rozdělovány mezi školství české a německé spravedlivě a proporčně a především zřizování tzv. menšinových škol. Fakt je, že německé školy byly skutečně redukovány, důvodem však nebyla česká zvláště, nýbrž nepříznivý populační vývoj sudetoněmecké menšiny, který se projevil poklesem dětí zapisovaných do škol a tedy logicky vyústil ve spojení žáků z větších oblastí do jedné školy a zavřením škol jiných. I vyšší investice do českého školství mají podle V. Kurala racionální vysvětlení - byly důsledkem toho, že školská struktura, kterou republika zdědila z Rakouska-Uherska byla značně nevyrovnaná - německé školství mělo daleko lepší vybavenost, proto byly investice státu namířeny jinam než k němu. Co se týče menšinových škol, dává V. Kural kritikům za pravdu, když potvrzuje, že financování těchto škol státem bylo nevyvážené. Přesto tvrdí, že 98% německých dětí mělo zajištěno vyučování v národním jazyce, což znamená, „že české menšinové školství absorbovalo v průměru 1-2% německých žáků obecních škol a celá konfrontace kolem něj zdaleka neměla pro českou stranu výsledky, jež by stály za zlou krev,

---

<sup>46</sup> Srovnej E.Franzel:c.d.,s.345

<sup>47</sup> Srovnej V. Kural: c.d.,s.93

<sup>48</sup> Což tvrdí např. E. Franzel: Srovnej E. Franzel:c.d., s. 34

<sup>49</sup> Srovnej V. Kural: c.d.,s.98

kteřou vyvolávaly, a pro německou zase nepřinášela takové škody, o jakých se často mluvilo.“<sup>50</sup>Závažnějším problémem školství byl spíše způsob, jakým byly školy zpravovány, zde byla kritika, že převaha byrokratického prvku omezovala podíl jednotlivých národů ve státě na zpravování svého školství, opodstatněná. Sudetští Němci proto usilovali o školskou autonomii. Pro níž se vyslovil i prezident Masaryk, která však zůstala nezrealizována.

Kromě poškozování německých zájmů pozemkovou reformou, reformou správní a v školskou politikou kritizovali sudetoněmečtí zástupci též poškozování svých pozic v oblasti hospodářské. Pro příklad uvádím několik stížností citujíc opět historika Franzela: „ Česká města zažívala díky statní podpoře a za pomoci daní, které pocházely z velké části od sudetských Němců, neobyčejný rozmach, zatímco ve stejné době v sudetoněmeckých oblastech mnohá odvětví stagnovala - jako těžba hnědého uhlí, textilní průmysl, porcelánky a sklárny. Mnohé provozy byly zcela zastaveny. Měnová, hospodářská a obchodní politika Československa zacházela se sudetoněmeckými, stejně jako se slovenskými oblastmi, jako s koloniálními oblastmi. Bylo z nich čerpáno (ve formě daní), ale investováno bylo pouze do českého podnikání v této oblasti - pochopitelně s českými zaměstnanci. Tento vývoj dosáhl vrcholu ve 30.letech (kdy už byli Němci roky členy vlády) ve výnosu ministra Machníka, že zbrojní zakázky mají být přidělovány pouze českým podnikatelům. To se stalo uprostřed velké hospodářské krize, kdy byly v některých oblastech 2/3 sudetoněmeckých obyvatel postiženy nezaměstnaností a kdy prakticky každá zakázka byla zbrojního charakteru.“<sup>51</sup>

Tolik pro ilustrační názor německé strany. Pro srovnání uvádím opět i české hodnocení zdrojem je publikace dvojice autorů Jiřího Matějčka a Jany Macháčové - Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938.<sup>52</sup> Ti v zásadě výčitky vůči hospodářské politice vlády z německé strany nevyvracejí. Přiznávají, že není pochyb o tom, že se od začátku existence nového státu (zejména v první polovině 20.let) snažili čeští nacionalisté vytlačovat Němce z jejich hospodářských pozic v českých zemích a plánovitě je oslabovat a vysvětlují tento fakt jako pokračování hospodářsko-nacionálního konkurenčního boje z dob monarchie v nových podmínkách - příznivých tentokrát pro Čechy.

---

<sup>50</sup> V. Kural:c.d.,s.101

<sup>51</sup> Srovnej E.Franzel:c.d., s. 343

<sup>52</sup> Srovnej J.Macháková, J. Matějček: c.d., s. 211-217.

Jejich výzkum přinesl zajímavé srovnání sektorové skladby české a německé populace - zatímco v roce 1910 byla německá modernější a vyspělejší než česká, během let 1910-1930 se jejich charakter rychle vyrovnával, u Čechů klesal dříve velký podíl zemědělského obyvatelstva a rostl podíl obyvatelstva průmyslového a osob příslušných ke třetí sféře. Autoři výzkumu však k tomuto vývoji doufají, že proces růstu třetí sféry byl obecným rysem ekonomického a sociálního vývoje ve druhé polovině 19. století a celého 20.století. Jednalo se tedy o dlouhodobý proces, který byl však ve 20. letech urychlen restriktivními státními opatřeními proti Němcům ve třetí sféře - redukce německých zaměstnanců v úřadech, ozbrojených sborech, ale např. i na poštách a železnicích. Výsledkem byla na začátku 20.století ve srovnání s předešlým stavem skutečná modernizace české populace a stagnace populace německé.

Výzkum Machačové s Matějčkem přinesl také zajímavé informace ohledně příslušnosti českých a německých obyvatel k jednotlivým průmyslovým odvětvím. Ukázalo se, že v době první republiky byla 1/3 českých Němců (tedy asi 1 milion lidí) závislá na již starých, málo progresivních odvětvích průmyslu (na nichž však němečtí podnikatele podle Machačové s Matějčkem lpěli), která byla navíc silně závislá na exportu. Rozpadem monarchie nový československý stát přišel o svá bývalá odbytiště. Nejvíce byl postižen textilní průmysl, zaměstnávající značnou část německého obyvatelstva, ale od 30.let klesla v důsledku světové hospodářské krize i poptávka po sklu a porcelánu. Hospodářská politika státu však exportnímu průmyslu nepomáhala, orientovala se spíše na těžký průmysl, jenž byl po roce 1918 většinou v rukou českého a dohodového kapitálu na zemědělskou oblast - celní ochranářství na zemědělské výrobky vyvolávalo v postižených zemích odvetná opatření proti československému vývozu, čímž trpěl na exportu závislý sudetoněmecký průmysl. Nespokojenost s vládní hospodářskou politikou na německé straně je tedy ve 20.letech pochopitelná. Situace se v důsledku světové hospodářské krize ve 30.letech ještě zhoršila. Dlouhá hospodářská deprese 30.let také oslabila nacionální tendence vládní politiky (v té době už byla také většina hospodářsko - nacionálních cílů dosažena). Vláda zavedla některá proexportní opatření (která byla málo účinná a hlavně přišla pozdě), avšak zhoršování hospodářské situace vedlo ve 2.polovině 30.let k některým dalším opatřením, která musela být německými podnikateli vnímána jako diskriminační. Jednalo se o disproporce v přidělování státních zakázek pro průmyslovou výrobu a o veřejné práce, při čemž byly skutečně preferovány

české firmy. V tomto ohledu je tedy německá kritika oprávněná. Kromě vnějších faktorů. O nichž se zmíním níže, to byl tedy také vliv státní politiky, který měl podíl na masové nezaměstnanosti v pohraničních německých oblastech, z níž vyplynulo v druhé polovině 30.let vyhocení politických postojů středních a dolních vrstev sudetoněmeckých obyvatel proti státu, čehož využila nacionalistická propaganda.

Tou podstatnou vnější nevýhodou německé populace, která přispěla k zoufalé sociální situaci sudetských Němců ve 30.letech, bylo podle autorů výzkumu její rozmístění v hornatých oblastech státu s nevýhodnými podmínkami jednak pro zemědělství, jednak pro komunikaci, ale také pro možnost industrializace a její charakter. Přírodní podmínky nutily k zachování vysokého podílu málo produktivní domácí výroby a udržovaly v oblastech s německým obyvatelstvem silnou převahu lehkého průmyslu. Za první republiky tedy došlo u sudetských Němců v ekonomice skutečně k hromadění nevýhod, z nichž však (jak již bylo zmíněno) měly mnohé kořeny již v 19. století a nelze je přičítat na vrub pouze protiněmecké československé politice, tak jak to často činí německá strana.

## **5. Spolupráce českých a německých politických stran ve dvacátých letech**

Podpisem saingermainské smlouvy odmítavý přístup sudetoněmecké reprezentace k Československému státu neskončil, nabyl pouze jiné podoby. Hlavní činitelé vlády Deutschboehmen v čele s Lodgemanen von Auen se vrátili do Československa, založili tzv.nacionální blok a setrvali spolu s ostatními německými politickými stranami v negativním postoji vůči republice. Současně zůstala část německých politiků v zahraničí a snažila se i odtud nadále pokračovat v politice proti ČSR. Ústřední organizací těchto nacionalů v zahraničí se stal svaz Hilfsverein fuer Deutschboehmen und Sudetenlaender s centrem nejprve v Rakousku, expandující ale i do Německa.

V roce 1919 se v ČSR konaly první obecní volby, kterých se zúčastnily i sudetoněmecké politické strany (které se rozhodovaly neztratit samosprávu na převážně Němci obývaném území), čímž se „de facto postavily na půdu státu.“<sup>53</sup> Od nacionálního bloku se před těmito volbami oddělila nejprve německá sociální demokracie, spojení s ním odmítli ale i agráři, křesťanští-sociálové a liberálové a i

---

<sup>53</sup> E. Broklová: Politická kultura..., c.d., s. 47

oni šli do voleb samostatně. V tomtéž roce se také objevily na schůzích německých agrárníků první požadavky spolupráce s českou stranou.<sup>54</sup> O rok později se konaly i volby parlamentní, zvolené sudetoněmecké politické strany (zemědělci, nacionálové, křesťanští sociálové, národní socialisté a demokraté) se rozhodly založit společný Německý parlamentní svaz, jenž však přešel do ostré nacionální opozice. Do svazu nepřistoupila německá sociální demokracie, která pozvolna začala navazovat spolupráci s českými sociálními demokraty, kteří vyšli z voleb v roce 1920 vítězně.<sup>55</sup> Němečtí sociální demokraté byli ve volbách z roku 1920 úspěšní - získali 33 poslaneckých mandátů oproti 39, které připadly na všechny ostatní sudetoněmecké politické strany dohromady. Tyto volby však nevedly ke konstruktivnímu německému řešení ve státě, ačkoli prezident Masaryk chtěl již v prvních měsících po konci války přibrat do vlády německého odborníka na mezinárodní právo J. Redlicha.<sup>56</sup> „Zatím však němečtí poslanci při zakládací schůzi parlamentu více či méně nekompromisní formou protestovali, jeden házel smrduté pumy, jiní tropili povyk - a vůbec v prvních letech činnosti parlamentu neustále propukaly nevázané emoce.“<sup>57</sup>

Postupně se ale přeci nacionální radikalismus na obou stranách zklidňoval a ke slovu se dostala i umírněnější národnostní politika umožňující jednání obou stran. V roce 1922 se rozpadl opoziční německý parlamentní svaz, ve třech německých stranách (sociálnědemokratické, agrární a křesťansko-sociální) se postupně prosazovala pro českou stranu přijatelnější stanoviska a v říjnu roku 1923 pak bylo založeno Pracovní společenství německých aktivistických stran, na němž se podílely agrárníci, křesťanští sociálové, sociální demokraté a liberální demokraté.<sup>58</sup> Aktivisté pochopili, že negativismus nevedl k žádným pozitivním výsledkům a rozhodli se uplatňovat sudetoněmecké zájmy ústavní cestou - politikou drobné práce, tak jak k tomu vyzýval představitel sudetoněmeckých agrárníků Franz Spina. Úsilí českých politiků o získání Němců pro spolupráci ve státě...se setkalo se vstřícným postojem některých německých politiků a vedlo nakonec k úspěchu.<sup>59</sup> I tak ale nebylo snadné najít společné styčné body, protože na obou stranách byly nacionalistické emoce stále dosti silné. Svým působením je podporovaly politické strany usilující i nadále o

---

<sup>54</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.40

<sup>55</sup> V. Olívová: c.d., s. 101

<sup>56</sup> Srovnej F. Seibt, c.d., s. 262.

<sup>57</sup> Tamtéž s.552-553

<sup>58</sup> Srovnej E. Broklová: c.d., s. 49

<sup>59</sup> Srovnej E. Broklová: Politická kultura..., s.49

změnu statutu quo - Německá nacionální strana (DNP) a Německá nacionálně socialistická dělnická strana (DNSAP). Ty neupustily od sebeurčovací nároků, jen je přizpůsobily novým okolnostem - požadovaly německou samosprávu Sudet nebo jejich autonomii. Tyto strany sice neměly velký voličský úspěch, ale byly dost agilní a udržovaly čilé kontakty s názorovými spřízněnci v Německu a Rakousku. Je však třeba dodat, že tyto protičeské politické síly nebyly ve 20. letech v žádném případě podporovány německou ani rakouskou oficiální politikou. Oba státy usilovaly o korektní vztahy s ČSR a takové také byly - i když poněkud chladné.<sup>60</sup> Jak říká F. Siebt, snažilo se německé vyslanectví v Praze vést Němce v ČSR k samostatnosti a v jejich rozhodnutích a zdůrazňovalo, že se „sudetoněmecká politika“ nedělá v Berlíně.<sup>61</sup>

Aktivistická politika naopak našla i u voličů značnou podporu - v roce 1925 zvolilo kandidáty aktivistických politických stran do parlamentu 69% německy mluvících obyvatel ČSR a v roce 1927 získali dokonce 71% hlasů. Ani v obecních volbách v roce 1931 ještě nelze zaznamenat výrazný obrat voličů k jiným politickým stranám.<sup>62</sup> Od roku 1926 měla vláda dokonce německé ministry - za křesťanské sociály Mayr-Hartinga a za agrárníky

F. Spinu, (od roku 1929 byl členem vlády rovněž sociální demokrat - ministr sociálních věcí Ludwig Czech) čímž se podle českého historika V. Kurala konečně realizovala šance na rozumný česko - německý kompromis. Kural však zároveň vyjadřuje skepsi související s tímto úspěchem - že totiž „nešlo o skutečné principiální národní vyrovnání vom Volk zu Volk“, ale základem této dohody o německé účasti ve vládě bylo „úzké kabinetní ujednání několika špiček (nadto za zavřenými dveřmi) s přísliby autonomie či školské autonomie, které zůstaly utajeny“ a dodává, že pro budoucí vývoj česko - německého vztahu bylo důležité, zda čeští Němci pojmu tuto změnu jako „hluboký koncepční obrat v poměru ke státu nebo pouze jako dočasný manévr a objížďku na cestě ke konečným velkoněmeckým cílům.“<sup>63</sup> Na druhé straně bylo podle Kurala ale také důležité, jak německý obrat docení česká politika a zdali mu ve vlastním zájmu pomůže, aby nezůstal v půli cesty a „aby se vyvinul a mohl vyvinout v trvalou, pevnou a ráz česko - německých vztahů určující hodnotu.“<sup>64</sup>

---

<sup>60</sup> Srovnej H. Lemberg, c.d., s. 235

<sup>61</sup> Srovnej F. Seibt: c.d., s.273

<sup>62</sup> V. Kural: c.d., s. 58.

<sup>63</sup> V. Kural: c.d., s. 66.

<sup>64</sup> V. Kural: c.d., s. 66.

V sudetoněmeckém táboře neměl aktivismus snadnou pozici, musel pochopitelně čelit kritice ze strany nacionalistických stran - DNP obviňovala aktivisty ze zrady principu německého národního zájmu, druhá frakce negativismu – NSDAP – zaujala taktičtější postoj. Aktivismus měl podle ní přinést sudetským Němcům výhody a kritizovala proto pouze fakt, že aktivistické strany nezískaly za svůj vstup do vlády dostatečné kompenzace v podobě záruk pro autonomní řešení.<sup>65</sup> Slibovanou autonomii sudetských Němcům aktivismus skutečně nepřispěl, přeci však dosáhl některých dílčích úspěchů – např. zvýšené státní dotace pro německé školství či jednání o nápravě přehmatu vůči německým zaměstnancům ve státní správě, armádě či policii. Vcelku však první fáze německé účasti ve vládě národně příliš plodná nebyla, dokonce přinesla Němcům i vážné zhoršení statutárního rázu, a to v podobě správní reformy z roku 1927 a jazykových předpisů pro zastupitelské orgány z roku 1928.<sup>66</sup>

Přesto se na konci 20.let zdálo, že po prvotním období snah o oddělení od ČSR se velká část německého obyvatelstva přeci jen během deseti let v novém státě adaptovala a že tedy bylo Československo pro všechny občany státu ustálenou a nezvratnou skutečností. Německý historik F. Seibt však poznamenává, že „jeho stabilita spočívala v nejpřednější řadě na hospodářském úspěchu, který se v prvním desetiletí projevoval ve všech oblastech a zasáhl nejen české podniky a jejich dělnictvo, nejenom průmysl paliv a energetiky a průmysl těžký se strojírenstvím nad výrobou aut, nýbrž i lehký průmysl a výrobu zboží luxusního.“ Právě Němci podle něj vysoce oceňovali fakt, že jako občané Československa nesdílejí hospodářský osud starého centrálního umění v Rakousku ani jeho politické nepokoje.<sup>67</sup> F. Seibt dále soudí, že ačkoli Československo ani na konci prvního desetiletí své existence Němce nezískalo pro svou státní ideu, existovaly ve vnitřním česko-německém vztahu tedy přeci najdeme známky pragmatického narovnání.<sup>68</sup>

## **6. Vývoj česko - německého vztahu ve 30.letech 20. století**

Během prvních deseti let trvání československé republiky se tedy počáteční ostrý konflikt Čechů a sudetských Němců změnil v „jistotu, byť nedokonalou

---

<sup>65</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.67

<sup>66</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.68

<sup>67</sup> F. Seibt:c.d.,s. 276.

<sup>68</sup> Srovnej F. Seibt:c.d.,s.279.

koexistenci s nadějí na další vylepšování.“ 30.léta bohužel tuto naději pohřbila. Podle mínění Václava Kurala, netkvěla příčina přímo ve vztahu Čechů a Němců, ale byla obecnějšího rázu. Byla to velká hospodářská krize, její děsivé sociální důsledky – obrovská nezaměstnanost a z ní plynoucí bída jak v ČSR tak u německých sousedů a také politické změny, které krize vyvolala v Německu.<sup>69</sup> Pro budoucí vývoj česko - německého vztahu byl důležitý fakt, že čím větší byl v ČSR podíl německého obyvatelstva v jednotlivých okresech, tím vyšší v něm byl i stupeň nezaměstnanosti, což bylo na německé straně dáváno za vinu protiněmecké aktivitě československé vlády. V. Kural a i jiní čeští autoři (např. Matějček a Macháčovou)<sup>70</sup> však vysvětlují, že příčinou veliké nouze obyvatel zvláště sudetoněmeckých krajů byla důsledkem mnoha faktorů a nemůže z ní být viněna pouze československá národnostní politika. Shodující se na tom, že příčina tkvěla především ve struktuře sudetoněmeckého průmyslu, jenž zaostával již na konci éry Rakouska - Uherska. Faktem je ovšem, že za 10 let československé existence nebyla tato nevhodná struktura přebudována, že československý stát a kapitál měly také svůj podíl na obrovských potížích, kterými sudetoněmecký průmysl ve

30. letech díky krizi procházel. O tom, jaký byl charakter sudetoněmeckého průmyslu a proč měla i československá hospodářská politika svůj podíl viny na problémech, kterým musel sudetoněmecké hospodářství za krize čelit, jsem se již zmínila, nebudu se proto opakovat. Dodám pouze, vycházejíc z V. Kurala, že sociální bída otrásla sudetoněmeckým aktivismem a že se vztah Čechů a sudetských Němců stal ve 30.letech otázkou sociální a také mezinárodní otázkou česko – německého vztahu vnějšího.<sup>71</sup>

Osudovým se totiž pro další vývoj česko - německého poměru stal vývoj v sousední Výmarské republice, kde hospodářská krize vyvolala i krizi politickou(došlo k pádu vládní koalice). Jež měla za následek pád mladé německé demokracie, nastolení téměř diktátorského Brüningova režimu, jehož protikrizová opatření se mýjela účinkem - nezaměstnanost dále rostla, zhoršovala se i situace německých financí.<sup>72</sup> Za příčinu těchto obtíží považovaly široké vrstvy společnosti, hlavně však nacionalisté, především povinnost Německa platit válečné reparace. Poté, co Německo ohlásilo neschopnost jejich dalšího splacení mu Velká Británie

---

<sup>69</sup> V.Kural: c.d., s.103-104.

<sup>70</sup> Srovnej V.Kural: c.d., s.104, Matějček, Macháčová:c.d., s.218.

<sup>71</sup> Srovnej V. Kural:c.d., s.105.

<sup>72</sup> Srovnej V.Kural: c.d., s.106.



s USA skutečně vyšly vstříc a odložily na základě moratoria z roku 1931 platby o jeden rok. V roce 1932 pak konference v Lausanne rozhodla o tom, že se Německo vykoupí ze svých reparačních závazků za 3 miliardy marek.<sup>73</sup> V té době však v Německu již triumfovala radikální nacionalisté, především hnutí „volkisch“, jehož nacionálně socialistická mutace určila německé východisko z krize.<sup>74</sup> Toto hnutí volkisch nabylo podle V. Kurala od dvacátých let 20. století „růz synonyma pro ideologii a pro kulturní, sociální a zejména politické hnutí Němců z diaspor, tedy těch tzv. národních Němců, kteří žili mimo území německého národního státu, označovaných jako „die Volksdeutschen“ (na rozdíl od Němců říšských, zvaných „die Reichsdeutschen“).<sup>75</sup> Charakteristikou tohoto hnutí byla tvrdá útočná bojovnost, propojení prudkého nacionalismu s hnutím sociálním antidemokratismu, tzv. lidový socialismus, velkoněmectví, antisemitismus a teorie germánské rasové nadřazenosti.<sup>76</sup>

Toto byla tedy ideová výbava Hitlerovy NSDAP, která si kritikou daných poměrů a razantní a demagogickou agitací pro výše zmíněné přitažlivé principy získala značnou část německé populace. Ačkoli ji v roce 1928 volilo pouze 2,6% lidí, již v roce 1930 získala 18,3% hlasů a v roce 1932 dokonce 37,4% hlasů.<sup>77</sup> V roce 1933 získal A. Hitler zcela legálně úřad kancléře. Svoji diktaturu tedy NSDAP paradoxně vybudovala na základě formálních parlamentních pravomocí.

Zřízení Hitlerovy nacionálně socialistické diktatury znamenalo onen zmíněný předěl ve vývoji česko - německého vztahu. Až dosud se i při všem potýkání dá hovořit o plodném stykání Čechů a sudetských Němců, rok 1933 je však počátkem fáze vysloveně destruktivní, protože nacismus přichází s ideou ne-soužití, konfliktu jako nástroje k negaci společenství.<sup>78</sup> V roce 1933 se NSDAP stala stranou ovládající německý stát, měla podporu velké části společnosti a disponovala prostředky, které ji pomohly krok za krokem uskutečnit cílové představy – tj. Německa jako „Weltmacht“. Do boje (skutečně se hovořilo o Kampfgemeinschaft) za uskutečnění těchto cílů zapojila nejen Němce říšské, ale i Němci z diaspor, tedy také Němce sudetské. Podstatně se změnil vztah česko - německý vnější. Jeho korektnost z doby Výmarské republiky byla pryč. Hitler zpochybnil česko - německou hranici,

---

<sup>73</sup> Srovnej A. Klimek, E. Kubů: Československá zahraniční politika 18-38, s.64.

<sup>74</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.107.

<sup>75</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.108.

<sup>76</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.109.

<sup>77</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.109.

<sup>78</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.110.

ohrožena byla sama existence ČSR, neboť českomoravský prostor měl být přičleněn k říši a jeho půda osazena Němci.<sup>79</sup>

Již jsem se zmínila o tom, jak velkou roli hrála ve vnitřním česko - německém vztahu hospodářská krize a sociální bída v ČSR. Podle německého historika F. Seibta připravila právě tato krize půdu zárodkům masového hnutí, které dovedlo sudetoněmeckou politiku k semknutosti v republice dosud neznáme. Tento historik se také domnívá, že závažným faktorem německé averze vůči „svému“ státu se nakonec nestal pouze rozměr hospodářské krize v Československu, ale také délka jejich trvání.<sup>80</sup> Zatímco v sousedním Německu, se kterým se sudetští Němci srovnávali především krize již opadla, v ČSR bylo v roce 1936 stále ještě 52 500<sup>81</sup> sudetských Němců bez práce. Václav Kural připouští, že Československo překonávalo krizi „nevynalézavě, nedostatečně a pomalu“ a že „zejména tato pomalost byla vzhledem k vývoji v Německu a k nacionálním aspektům krize na pováženou“.<sup>82</sup> Německo činilo pro sudetské Němce přitažlivé právě dřívější zlepšení tamní sociální situace, „davy vyhladovělých německých i sudetoněmeckých zástupů...viděli v dané chvíli především to, že nacionálně socialistické Německo, ať už je jakékoli, že dává práci, chleba i víru - rychleji a dynamičtěji než ČSR.“<sup>83</sup>

V této souvislosti je zajímavé zmínit se o názoru české historičky Evy Broklové, která se domnívá, že „celý spor mezi Čechy a Němci za první republiky lze na německé straně redukovat na spor o to, zda je hodnota národního etnika v antidemokratickém pojetí tak vysoká, že ji nelze podříditi principům demokratického uspořádání státu.“<sup>84</sup> Tvrdí, že i Němci dělající aktivistickou politiku přijaly demokratické principy v praktické politice pouze na omezené období a nakonec byly Němci zcela odmítnuty. Demokratický režim odmítlo německé obyvatelstvo ve výmarském Německu a v Rakousku a nakonec i v ČSR. Broklová z toho vyvozuje, že společný kořen tohoto jevu je třeba hledat v politické kultuře, kterou pokládá záživnou půdu pro nastolení nedemokratických režimů v německých státech, resp. pro jejich podporu německému obyvatelstvu v Československé republice. Podle jejího názoru dokládají principiálně antidemokratickou orientaci německého myšlení psaní tisku i publikovaná vyjádření německých politiků a jejich požadavky do

---

<sup>79</sup> Srovnej V. Kural: c.d., s.113.

<sup>80</sup> Srovnej F.Seibt: c.d.,s. 306.

<sup>81</sup> Srovnej F.Seibt: c.d.,s.307.

<sup>82</sup> V. Kural: c.d., s.126.

<sup>83</sup> V. Kural: c.d., s.116.

<sup>84</sup> E.Broklová: Politická Kultura...c.d.,s.51

poloviny dvacátých let a především od poloviny let třicátých a shrnuje, že zde „je třeba hledat principy, na nichž ztroskotalo soužití Čechů a Němců, které bylo v ČSR realitou přesto, že si je představitelé antidemokratického myšlení v rámci své hodnotové orientace a požadavku uzavřené společnosti nikdy nepřáli. Na antidemokratickém myšlení musela konečně ztroskotat i vstřícná politika aktivismu, možná jen v ovzduší tolerance a stabilizace a úspěšná pouze v dobrých hospodářských poměrech.“<sup>85</sup>

Německý aktivismus navíc přes vlastní účast nepřinášel očekávané výsledky, již proto měl ve srovnání se zmíněnými úspěchy politiky NSDAP v Německu malou šanci uspět. Aktivistická orientace sudetoněmecké politiky měla jasnou podporu většiny německých obyvatel ČSR roku do 1935<sup>86</sup>, posléze se však opět prosadil negativismus, ovšem zcela jiného typu než ten z počátků republiky. DNSAP změnila pod vlivem úspěchu svých říšských kolegů rychle svoji povahu – přetvářela se podle Hitlerova vzoru a začala opět hlásat sjednocení všech Němců s říší, po vzoru NSDAP v říši začala také budovat své paralelní organizace -např.tělovýchovná organizace Volkssport se stala jakousi obdobou ochranných oddílů SA.<sup>87</sup> Po dobrovolném rozpuštění DNSAP v roce 1933 (den před zákazem strany z důvodů zjevného protičeskoslovenského zaměření a obvinění z činnosti nepřátelské státu), byla tato strana nahrazena novou organizací v čele s Konrádem Henleinem, Sudetendeutsche Heimatsfront – SHF. Henlein se sice takticky od DNSAP distancoval, a v podstatě však byla SHF pokračováním právě této strany pod novým názvem.<sup>88</sup> Programově usilovala o politické sjednocení všech Němců v ČSR, o jejich formování jako svébytného německého kmene - ucelené složky „Gesamtdeuschtum“, o přeměnu ČSR ze státu národního na národnostní s německou národnostní autonomií, či federálním uspořádáním. Program obsahoval i spravedlivější sociální řešení, odmítnutí marxismu a třídního boje, požadavek stavovského zřízení. Současně SHF zdůrazňovala svoji odlišnost od říšskoněmeckého nacionálního socialismu.<sup>89</sup>

S tímto programem tedy SHF, která se krátce před volbami transformovala v řádnou politickou stranu Sudetendeutsche Partei – SdP, předstoupila v roce 1935 před voliče a zaznamenala úspěch, který nikdo nečekal. Stala se stranou s největším

---

<sup>85</sup> E.Broklková: Politická Kultura...c.d.,s.53.

<sup>86</sup> A. Klimek, E. Kubů:c.d.,s.80.

<sup>87</sup> V. Kural:c.d.,s.117.

<sup>88</sup> Srovnej V. Kural: c.d.,s.123.

<sup>89</sup> Srovnej V. Kural: c.d.,s.122-123.

počtem hlasů v ČSR – 15,2% mezi sudetskými Němci ji dalo svůj hlas asi 60-66% obyvatel.<sup>90</sup> To znamenalo krizi dosavadního konceptu česko - německé politiky. Ferdinand Seibt hovoří o tom, že si aktivistické strany, jímž zbylo 32% hlasů uvědomovaly závažnost výsledků voleb a nutnost oddělení sudetských Němců od Henleina. Jako koaliční partner českých stran se stále cítily dostatečně silné, aby se ještě jednou pokusily o společnou ofensivu ve prospěch německého aktivismu. Skupina aktivistických politiků kolem sociálního demokrata Wenzle Jaksche se pokusila získat sympatie německého obyvatelstva radikalizací svého programu a iniciováním vzniku tzv. mladoaktivistického hnutí, které požadovalo uznání sudetských Němců za druhý státní národ vedle Čechů.<sup>91</sup> Podle W. Jaksche však i tak „braly tyto strany větší ohled na situaci státu než na vlastní potřeby“, když s ohledem na zahraničně politické potíže země upustily od toho, aby do popředí svých zájmů vnesly požadavek na autonomii.<sup>92</sup> Zároveň zástupci aktivistických stran vyzvali československou vládu ke spolupráci, na začátku roku 1937 se uskutečnilo společné jednání o německých požadavcích, jehož výsledkem byla „jediná česko - německá dohoda po roce 1918“.<sup>93</sup> Uznávala nárok sudetských Němců na poměrné zastoupení ve veřejných službách a při zadávání státních zakázek, slíbená byla jazyková a kulturní rovnoprávnost, což podle F. Seibta vzbudilo mezi Němci nové naděje - uvádí, že se to projevilo vystoupením 30 000 členů z SdP.<sup>94</sup> Poté, co ke konci roku 1937 vyšlo najevo, že německo - česká ujednání zůstanou bez výsledku, narostl podle Seibta naopak počet členů SdP o 120 000 členů a dosáhl 600 000 osob, což představovalo asi 1/5 sudetoněmeckého obyvatelstva.<sup>95</sup> Seibt z toho vyvozuje, že německý poměr ke státu byl zasažen především nehybností československé politiky. Také Vaclav Kural soudí, že česká strana byla vzhledem k nebezpečí hrozícímu z Německa v rizikové situaci nerozhodná a nejistá, a že nebyla ani dostatečně koncepční ani jednotná.<sup>96</sup> Vrchol ochoty české strany k ústupkům představovala správní decentralizace (podobná původním Masarykovskému pojetí) zahrnující nově školskou a kulturní samosprávu, které však nebyly nikdy realizovány.

---

<sup>90</sup> V. Kural:c.d.,s.124.

<sup>91</sup> Srovnej W. Jaksch: c.d., s.147.

<sup>92</sup> Srovnej W. Jaksch: c.d., s.147.

<sup>93</sup> W. Jaksch: c.d., s.147.

<sup>94</sup> Srovnej F.Seibt: c.d., s.312.

<sup>95</sup> Srovnej F.Seibt: c.d., s.312.

<sup>96</sup> Srovnej V. Kural:c.d.,s. 137.

Zatímco česká politika liknala, došli uvnitř SdP k ideologickému boji mezi spannismen a nacionálním socialismem, jehož výsledkem byl „postupný přechod vůdce SdP Henleina k nacionálnímu socialismu, stimulovaný vedle politických i finančními motivy.“<sup>97</sup> Tento vývoj byl závažný proto, že řízení „Volkstumarbeit“ přešlo přímo do rukou Himlerových SS. To znamenalo, že v koncepci německé menšinové práce převládlo naplno hnutí „volkisch“ s cílem připojit německé menšiny k Německu, a to i s územím, na němž žijí.<sup>98</sup> Dodává však, odkazujíc na J.W. Brügela, že Henlein byl favoritem německé nacionálně socialistické politiky přinejmenším již od roku 1934. Byl přítom mezinárodním mluvčím sudetských Němců a po vítězství ve volbách v roce 1935 hlavním partnerem pro jednání o sudetoněmeckých požadavcích s československou politickou reprezentací.

Sudetoněmecká otázka se přinejmenším od roku 1935 stala také otázkou mezinárodní, neboť vedení SdP rozšířilo svoji propagandu i na mezinárodní fórum. Henlein při své argumentaci v zahraničí šikovně kombinoval stížnosti na česky útlak domácích Němců s varováním před proniknutím bolševismu do západní Evropy právě přes Československo, značné odezvy dosáhl díky malé informovanosti tamních obyvatel, ale i politiků (někteří ani nevěděli, že v ČSR působí také aktivistické německé strany vystupující proti Henleinovu hnutí), v Anglii.<sup>99</sup> Požadavky českých Němců, tak jak je Henlein líčil, se zdály být oprávněné, a tak Velká Británie obávající se svého zavlčení do případné války s Německem (které vyplývalo z jejího spojení s Francií), apelovala v duchu politiky appeasementu na Francii, aby v Praze zakročila, a aby Češi Henleinovým požadavkům vyhověli. Čeští politici se skutečně pokusili o hledání dohody se sudetskými Němci, bylo to však nyní podstatně obtížnější než kdykoli předtím, protože SdP považující se za mluvčí všech sudetských Němců se v roce 1937 definitivně změnila v pátou kolonu hitlerovců a byla jimi de facto řízena.<sup>100</sup> Český návrh úprav postavení němců v ČSR byly odmítány jako nedostatečné. Stále širší požadavky SdP již totiž překračovaly rámec autonomie(a jejich realizace by za dané situace znamenala ohrožení integrity a obranyschopnosti ČSR).<sup>101</sup> Západní mocnosti, především opět Velká Británie však i nadále tlačily na Československo, aby německým požadavkům ustoupilo a nedalo

---

<sup>97</sup> V. Kural:c.d.,s.144.

<sup>98</sup> V. Kural:c.d.,s.144.

<sup>99</sup> Srovnej A. Klimek, E. Kubů: c.d., s.81.

<sup>100</sup> Srovnej A. Klimek, E. Kubů: c.d., s.83.

<sup>101</sup> Srovnej A. Klimek, E. Kubů: c.d., s.83.

Hitlerovi záminku k vojenskému vystoupení. Netušily, že Hitler již má připraveny plány přepadu Československé republiky a že pouze hraje o čas, aby stačil připravit armádu na válku.

V únoru 1938 ve svém projevu v Berlínské opeře, nezastřeně hovořil o dokončení přebudování říše a německého národa podle nacionálně socialistických principů a z toho plynoucích dalších úkolů, mezi jinými i toho, že Německo musí převzít patronát nad Němci žijícími ve dvou sousedních státech – tedy v Rakousku a Československu.<sup>102</sup> Rakousko obsadil bez boje 12.3. 1938, na pomoc mu nepřišla jediná země. Společnost národů, která měla agresi odsoudit a vyhlásit sankce, se už hroutila a s ní i poválečné uspořádání Evropy. Anšlusem Rakouska se „uzavřel letitý svár mezi velko - a maloněmeckou koncepcí a sjednocení všeho německva(Gesamtdeuschtum) v jednom státě dosáhlo svého prvního vrcholu.“<sup>103</sup> V sudetoněmeckém obyvatelstvu stoupla mesiášská víra v Hitlera a naděje na osvobození nacionálním socialismem hraničící podle Evy Broklové s náboženským fanatismem.<sup>104</sup>

Další bylo na řadě Československo, v němž měl Hitler pro uskutečnění svých cílů vybudován mocný nástroj – SdP (podporovanou 90% sudetských Němců, ačkoli v té době již nebylo pochyb o tom, že je podřízena politice nacistického Německa), k níž se v březnu 1938 připojily i dvě ze tří německých aktivistických stran – křesťanští sociálové a agrárníci. Tím se zhroutila fronta aktivistických stran i mladoslovakismus. Poslední demokratická sudetoněmecká strana – sociální demokraté-měla podle výsledku obecních voleb z května 1938 podporu pouze 10% sudetských Němců.<sup>105</sup> Toto jasné volební vítězství SdP vytvořilo předpoklad pro uplatňování nároku nacistického Německa na pohraniční oblasti. Se Sudetoněmeckou stranou se přitom Československu pod tlakem zvenčí (Francie, resp. Velká Británie podmiňovaly dodržení svých spojeneckých závazků vůči ČSR jeho dohodou s SdP) mohlo dohodnou pouze za cenu vlastního sebezničení, neboť Henlein byl již 28.3. 1938 při přijetí Hitlerem instruován, aby československé vládě kladl takové požadavky, které pro ni budou nepřijatelné, což si vzal k srdci. Odmítl vládní návrh na nový národnostní statut, který měl rozšířit práva minorit, zvláště Němců, ve státě, a naopak na sjezdu SdP o měsíc později formuloval jako program 8

---

<sup>102</sup> Srovnej V. Kural: c.d.,s. 169.

<sup>103</sup> V. Kural: c.d.,s. 170.

<sup>104</sup> Srovnej E. Broklová, Politická kultura...:c.d., s. 68.

<sup>105</sup> Srovnej W. Jaksch:c.d., s.168.

známých karlovarských požadavků<sup>106</sup>, při jejichž splnění by bývali Němci vytvořili takřka stát ve státě - s vlastním územím, správou atd.<sup>107</sup> Čeští politici tajně usilovali o dohodu, ta však nebyla ze strany SdP žádoucí, vedení sudetských Němců již nešlo o řešení jejich otázky mírovou cestou v rámci československého státu<sup>108</sup>, takže se Československo ocitlo v neřešitelné situaci. O tom, že tato dohoda není možná (a že to není vinou české strany) se britští a francouzští politici přesvědčili poté, co česká vláda 5. 9.1939 přijala další plán řešení sudetoněmecké otázky (v pořadí již čtvrtý), akceptující v podstatě Henleinovy autonomistické karlovarské požadavky, což SdP zaskočilo a přerušila s vládou jednání. Sama britská strana uznala, že odpovědnost za nezdar jednání nese německá strana a pochopila konečně, že Hitlerovy jde o mnohem více, než přiznával - přinejmenším o připojení českého pohraničí k Německu, ale spíše o rozbití celé ČSR.<sup>109</sup> Otevřeně proti Československu Hitler zaútočil 12.9.1938 na sjezdu NSDAP v Norinberku - otevřeně přiznával, že jedinou alternativou řešení sudetského problému je připojení Sudet k Německu. Den poté Henlein inicioval v Českém pohraničí demonstrace hraničící s pokusy o puč s proslulým heslem „Wir wollen heim ins Reich“. V polovině září vyzval sudetské Němce k boji, sám přešel hranice do Německa, kde zorganizoval sudetoněmecký dobrovolnický sbor – tzv. Freikorps (čítající 10 -15 000 příslušníků)<sup>110</sup>, které podnikaly v českém pohraničí partyzánské akce. Historik Ferdinand Seibt udává, že jinak však byl v německé jazykové oblasti vcelku klid, sudetoněmečtí záložníci uposlechli mobilizačních rozkazů a zdálo se, že nehrozí např. Lidové povstání.<sup>111</sup> Jiný obraz sudetoněmeckých oblastí ve stejné době podává Hans Lemberg. Ten hovoří o tom, že poměry byly blízké občanské válce, tisíce sudetských Němců prchly z obavy před vypuknutím války do Německa, v některých okresech na severozápadě státu měla prakticky přestat existovat československá státní moc a „vlajky s hákovým křížem a vlajky SdP určovaly obraz ulic.“<sup>112</sup> Sociální demokrat Wenzl Jaksch líčí atmosféru také z lepší stránky, vyzdvihujíc především pro státní postoj sudetoněmeckých sociálních demokratů. Udává, že z celkového počtu 49 sudetoněmeckých politických okresů jich na Hitlerovu výzvu k povstání reagovalo

---

<sup>106</sup> Srovnej W. Jaksch:c.d.,s.172.

<sup>107</sup> A. Klímek, E. Kubů:c.d.,s.85.

<sup>108</sup> Srovnej V. Kural:c.d.,s.179.

<sup>109</sup> A. Klímek:c.d.,s.88.

<sup>110</sup> Srovnej F. Seibt:c.d.,s.316.

<sup>111</sup> Srovnej F. Seibt:c.d.,s.316.

<sup>112</sup> H. Lemberg:c.d.,s.238-239.

pouze 16 a shrnuje, že „sudetští Němci se po dvaceti letech špatného zacházení nestali ve své většině rebely, nýbrž zůstali neuznaným statním národem“ a dodává, že „ještě v tomto bodě krize šlo situaci zvládnout“.<sup>113</sup> F. Seibt se pak na rozdíl od Jaksche domnívá, že na dohodu mezi sudetskými Němci a československou vládou na podzim roku 1938 bylo již příliš pozdě, protože všechny trumfy měl tou dobou v ruce již Hitler a ten byl odhodlán ČSR napadnout a spor řešit vojensky, vždyť již měl připraven Fall Grün<sup>114</sup>: Sudetoněmecká politika se stala hříčkou velmocenských zájmů a sudetští Němci „v této hře byli obětmi a viníky zároveň.“<sup>115</sup>

Situaci mohl v roce 1938 zachránit snad jen rozhodný krok Západu, ten však Hitlerovi pouze ustupoval – nesankcionoval přepadení Porýní, nezasáhl v případě anšlusu Rakouska a nehodlal se angažovat ani ve věci Československa, které se ve strachu z válečného konfliktu rozhodl obětovat a nutil jej k dalším a dalším ústupkům, aniž tušil, že tak k válce směřuje mílovými kroky.

Hitler si zatím hrál na spravedlivého - Chamberlainovi ještě 27.8.1938 tvrdil, že mu jde pouze o německé Sudety. Že se v ČSR zastaví na národnostní hranici a že to je jeho poslední uzemní požadavek, který musí Evropě předložit. Tyto sliby mu Západ rád uvěřil - britský premiér Chamberlain, zorganizoval v Mnichově o této věci mezinárodní jednání, na němž dali Mussolini, Chamberlain a Daladier souhlas Hitlerovu požadavku odstoupení Sudet a z něhož vzešel Mnichovský diktát, začátek česko-německé katastrofy<sup>116</sup>, neboť příštích 10 let česko - německého vztahu bylo naplněno nejrůznějšími násilnostmi.

---

<sup>113</sup> W.Jaksch:c.d.,s.181.

<sup>114</sup> Srovnej F.Seibt:c.d.,s.315 – 316.

<sup>115</sup> H. Lemberg:c.d.,s.239.

<sup>116</sup> Termín katastrofa v této souvislosti používá německý historik F. Seibt.



## VI. Litoměřice 1918-1938

Jestli si v něčem ponechaly Litoměřice postavení města z nejdůležitějších, pak ve vojenství. Ve městě byla dvoje kasárna a vojenské sborové velitelství (významem podobné bylo už jedině v Praze). V roce 1914 vypuká 1. světová válka. Nadšeně je přijímána litoměřickými Němci, s nechtí Čechy. Přímou se města válka nedotkla, snad kromě špatné hospodářské a sociální situace. Sousední Terezín sloužil Malou pevností jako vojenská věznice.

Jakmile čeští Němci vytyšili, že válka je ztracena, toužili po odtržení od Čech. Vznikají německé sudetské provincie, u nás tzv. Deutschböhmen. A tak ačkoli je 28.10.1918 vyhlášena samostatná Československá republika, Litoměřice do ní zpočátku nespádají. Na to byly příliš německé. Ve městě byla dislokována ještě velmi silná divize rakouské (a tedy převážně německé) armády. Mezi českými a německými důstojníky došlo 3.11 k dohodě, že Litoměřice zůstanou prozatím neutrální oblastí (touhou Němců však bylo připojení Deutschböhmen k Německé říši). 3.11 vzniká v Litoměřicích místní Národní výbor – po 300 letech orgán samosprávy tvořený pouze Čechy. V polovině listopadu pak začínají československé vládní jednotky obsazovat pohraničí. Ani rakouská obrana ani oddíly německé lidobraný se nezmohly na odpor. Mezi 7.-12. prosincem 1918 jsou obsazovány Litoměřice terezínskou vojenskou posádkou. Poslední německý starosta dr. Watznauer nechtěl město vydat. 11.12 1918 je město bez krveprolití obsazeno. Zaznívají slavnostní projevy a ve městě poprvé oficiálně zní Kde domov můj. 12.12.1918 bylo slavnostně oznámeno. Že vlády nad městem se ujímá ČSR. A tak, více než dva měsíce od vyhlášení republiky, došlo i na naše město. Obsazení celého pohraničí bylo dokončeno 18.12.

Po meziválečné období je určující národnostní otázka. Litoměřice zůstávají městem dvou etnik. V roce 1921 dosáhly 16988 obyvatel, z čehož bylo 65% Němců a 30% Čechů. Jak vysvětlit nárůst Čechů? Šlo hlavně o vojáky a státní zaměstnance. Svou roli hrálo i to, že v 19.století se sčítání provádělo podle přiznaného obcovacího jazyka, zatímco ve 20 století podle rodné řeči.

V poválečné hospodářské krizi roste sociální nespokojenost. Ta se projevila ve volbách 1920, kdy získává většinu německý volební blok (DNSAP a němečtí socialisté) s 34% hlasů a radikalizuje se i komunistická mládež. Prosperita 20 let však

extremistické nebezpečí zažehkala. Světová hospodářská krize město příliš nepostihla, neboť v něm nebyl koncentrován průmysl (i tak bylo v litoměřickém okrese 1188 nezaměstnaných). V roce 1933 nastupuje A. Hitler. Československá vláda zakazuje DNSAP i německé nacionalisty, ti však brzy vytvářejí Sudetoněmeckou stranu (SdP). Ta v parlamentních volbách 1935 triumfuje – v Litoměřicích získává 59,3% . Svůj vliv měla agitace proti nezaměstnanosti, nacionalismu i emoce probuzené německé hrdosti. V roce 1938 byl ve městě i K. Henlein, strana v obecních volbách získala už 66% hlasů a starostou se stal její místní předseda Ed. Breuer.

Hospodářsky zůstávají Litoměřice beze změny – významnějšími podniky zůstávají dva pivovary, mlýn, želetická koželužna, cihelna a menší betonárky.

Ve městě funguje řada středních škol. Německých – klasické gymnázium, reálka, učitelský ústav, zemědělská škola, hudební škola, i českých – r. 1919. vzniká české reálné gymnázium. Samozřejmostí jsou české i německé obecné a měšťanské školy.

Vychází řada novin. Hlavně německy, ale r. 1924 se objevují i Litoměřické Listy. Funguje několik knihoven, městské muzeum a archiv, německé i české divadlo. Existuje řada spolků. Český spolkový život se koncentruje do Národního domu v Mostecké ulici a do restaurace na Hradě. Největší meziválečnou kulturní událostí byla velká slavnost v roce 1936 při příležitosti 100. výročí úmrtí K.H. Máchy.

Církevně je město nadále sídlem biskupství. Do r. 1933 je biskupem Josef Gross, po něm Anton Alois Weber, kterého Němci marně snažili získat pro nacismus. Evangelíci jsou nepočtení. Nově vzniklá církev Československá získala je 10% českého obyvatelstva. Ve městě je 500 Židů, 36 obyvatel se nepřihlásilo k žádnému náboženskému vyznání.

## 1. Obraz Čechů a českého národa v Litoměřických Listech

V tomto případě se Litoměřické Listy vyslovují zcela jednoznačně. Český lid a národ popisují až na výjimky převážně pozitivně. Zmiňují se o vlastnostech českého národa, ale i o jeho historii<sup>117</sup> a snaží se v těžkých časech povzbudit české obyvatelstvo vzpomínkami na silné časy českého národa.

Snad nejčastější vlastností, kterou na počátku dvacátých let připisovali Listy českému národu byla „beránčí trpělivost“.<sup>118</sup> Tento obraz se týká převážně českých politiků, kteří si podle Listů nechají od Němců až příliš do všeho mluvit. Ve třicátých letech se ovšem tento obraz vytrácí a noviny začínají v důsledku politických problémů poukazovat na jiné vlastnosti českého národa.

Ve třicátých letech se snaží lidem ukázat silnou tradici<sup>119</sup> slovanského národa a přimět ho k posílení národního cítění. Ve srovnání s tím jak Listy zobrazovaly německý národ, jako prolhaný, bezohledný a všeho nekalého schopný, zmiňuje se o českém národu jako o bojovníku pravdy, míru a lásky, jako národa s „holubičí povahou.“<sup>120</sup>

*„Bezmezná jest naše ústupnost a dobrota a právem se tvrdí o tom, že národové slovanští jsou holubičí povahy. Ratolest mírová jest u nás stále šlechtěna.“*

---

<sup>117</sup> Litoměřické Listy, 17.června 1933, s.5: „Obrátila na sebe pozornost celého světa, bitva Zborovská měla pro nás nedožrtný význam nejen diplomatický a politický, ale stala se pro nás stálou připomínkou i pro budoucno. Národ nezradil svých dějin, nezradil boje Husova za pravdu, národ čerpal mravní sílu z minulosti.“ nebo 9. prosince 1933. „Nesmíme zapomínat, že jsme dali lidstvu Husa a husitství, Komenského a bratrství. Nebojme se vichru a bouře, nebojme se nijak rozpínivosti německé: Rieger činil četné pokusy ku vyrovnání s Němci v Rakousku. Odmítali a dnes dosáhli jsme cíle bez proseb národa chvástajícího se světovou kulturou a světovou mocí.“

<sup>118</sup> Litoměřické Listy, 22.března 1922, s.3: „Ujišťujeme, že ještě jeden případ postačí, aby naše beránčí trpělivost se změnila ve vlčí divokost.“ Nebo 28.března 1922 „Němci jsou politikové ztřeštění, poněvadž by jinak přece uvážili, co jim takové epizody natropí, a my jsme politikové o nichž lze užítí známého obrazného rčení, ale v opačném smyslu „beránci v rouše vlčím“, poněvadž jinak museli by mít Němci před námi větší respekt. Jen si to považme upřímně, to nemůže nikdy býti na škodu.“

<sup>119</sup> Litoměřické Listy, 10.června 1933, s.2: „v těchto věcech máme již tedy naší tradici. Měli jsme vždy dosti síly, abychom se ubránili různým náporům a vzpomínka do minulosti nám ukazuje, že teprve útoky léčily nás z nevraživosti a roztrápenosti.“

<sup>120</sup> Litoměřické Listy, 10.června, s.5: „Nemůžeme říci, že by národ náš nebyl bojovníkem pravdy, míru a lásky. Když nebylo již tolika našeho národa, kdy násilím byl poněmčován, byli to naši buditelé, kteří neztratili víru v život národa a započali práci buditelskou. A jen ta víra, láska k věci přinesla ovoce. Bezmezná jest naše ústupnost a dobrota a právem se tvrdí o tom, že národové slovanští jsou holubičí povahy. Ratolest mírová jest u nás stále šlechtěna.“

Dalším obrazem, který se Litoměřické Listy snaží vytvořit je obraz národa demokratického se smyslem pro spravedlnost<sup>121</sup> a s loajálními občany.<sup>122</sup>

Tento pozitivní obraz českého národa doplňují Listy o vzpomínky na naše buditele a naše tvořitele národa<sup>123</sup> a vykreslují je v těch nejlepších barvách, aby tak znovu a znovu podporovaly český národ v těžké době. Ve třicátých letech se listy snaží lidem připomenout slavné časy našeho národa, a jakoby se tak snažily ukázat, že ještě není nic ztraceno.<sup>124</sup> Tento obraz se vyskytuje od počátku let třicátých a trvá až do zániku Litoměřických Listů. Často se Listy zmiňují o takových osobnostech jako byl Josef Jungmann, Mistr Jan Hus, Karel Havlíček Borovský, Přemysl Otakar, Jan Žižka, ale také T.G. Masaryk a další.

*„Měl možnost posaditi si na hlavu korunu královskou a přece to neučinil. Jaký to zářný příklad. Nebyl ctižádostivý, byl skromný. Jaký to vzácný příklad pro naši dnešní dobu. Kolik ponaučení všemu národu. My, kteří pachtíme se za šablonovitou kulturou, měli bychom se vrátiti k našim vzácným vzorům v dějinách.“*

---

<sup>121</sup> Litoměřické Listy, 1.července 1933, s.2: „Obrátila na sebe pozornost celého světa, bitva Zborovská měla pro nás nedozírný význam nejen diplomatický a politický, ale stala se pro nás stálou připomínkou i pro budoucnost. Národ nezradil svých dějin, nezradil boje Husova za pravdu, národ čerpal mravní sílu z minulosti. Kdyby zde toto uvědomění bylo, české menšiny sílily by kulturně, hospodářsky, české menšiny, naše pohraniční stráž, ušetřeny by byly bolestného pocitu, že národ je netečný.

České menšiny nežádají oběti na životech, české menšiny nežádají zvláštních hmotných obětí, české menšiny žádají jedině smysl pro spravedlnost a právo.“

<sup>122</sup> Litoměřické Listy, 1.července 1933, s.1:„...my se stále přímo mazlíme, podívejme se co dělají Němci Lužickým Slovanům. Jak dělají s Poláky. My nechceme, aby se totéž dělalo u nás Němcům, jsme kulturním státem. Ale musíme hlasitě žádati, aby právo Němcům nedávalo se na úkor českého živlu, aby němečtí úředníci, německá policie atd. uvědomili si, že jejich povinností v Československé Republice je respektovati naše zákony a býti loajálními občany státu.“

<sup>123</sup> Litoměřické Listy, 4.března 1933, s.6: „A proto dnes, kdy opět vzpomínáme Jeho osobnosti, načerpejme z něj hodně klidu a hodně síly, aby návrat ve všední dny životní byl jasnější a prohrátý silou myšlenky, vůle a činu. Nenechme uplynout kus sebe, krásný ten den 7 března, nepovšimnutě a proberme se trochu z práce, k vyššímu ideovému životu, jaký On, svým dílem nám naznačuje. Poznejme jeho ušlechtilé zásady a snahy a snažme, aspoň na malý, maličký dosah přiblížit se k jeho osobnosti.“ nebo 10.června 1933: „Nemůžeme říci, že by národ náš nebyl bojovníkem pravdy, míru a lásky. Když nebylo již tolika našeho národa, kdy násilím byl poněmčován, byli to naši buditelé, kteří neztratili víru v život národa a započali práci buditelskou. A jen ta víra, láska k věci přinesla ovoce.“ nebo 7.října 1933, s.4: „Měl možnost posaditi si na hlavu korunu královskou a přece to neučinil. Jaký to zářný příklad. Nebyl ctižádostivý, byl skromný. Jaký to vzácný příklad pro naši dnešní dobu. Kolik ponaučení všemu národu. My, kteří pachtíme se za šablonovitou kulturou, měli bychom se vrátiti k našim vzácným vzorům v dějinách.“ nebo 14.října 1933, s.5 „...A my, nemůžeme si přátí ničeho jiného, než aby zdraví, kterému se dosud těší, jej neopustilo a aby On, náš vůdce a myslitel, zůstal nám ještě dlouho a dlouho zachován.(T.G.M.)“

<sup>124</sup> Litoměřické Listy, 7.října.1933, s.3: „Ta všechna historie nás učí, že jen krásné vlastnosti ducha mohou dávatí velikou sílu, která vítězí po celá tisíciletí a která jsou potřebná dnes i nám, naší politické i kulturní práci.“

Negativní obraz se v Listech objevuje jen zřídka, a navíc má spíše charakter poučný<sup>125</sup>. Snaží se lidi vyburcovat k činům<sup>126</sup>, a hlavně ke zlepšení situace.

*„My jsme národ, který dovede vzplanout, bít se za věc, ale když je docílena, utíkáme od práce a ponecháváme, aby nám to dodělali druzí. Jsme nestálci, jsme nedůslední provést věc do konce. Udělali jsme si republiku a zapomněli jsme vychovat do ní republikány.“*

## 2. Obraz Němců a Německé Říše v Litoměřických listech

Litoměřické Listy přinášejí velmi rozporuplný obraz Německé říše. Vytváří obraz mírumilovného Německa a současně obraz Německa, které se vůči Československu chová nepřátelsky. Důkaz pro tuto rozporuplnost lze najít i ve výročí samotných Listů. „Nechceme nikdy býti nebezpečni pro Německo a nechceme nikdy nebudeme nástrojem nikoho proti Německu, ale Německo nesmí býti nebezpečím pro samostatnost Československé republiky“.

Velkou skupinou, které Listy věnují podstatnou část jsou Němci v Československu. Obraz lze v zásadě rozdělit hned v počátku na obrazy o dvou skupinách německého obyvatelstva. První se týká Sudetských Němců, druhý obraz se týká, zjednodušeně řečeno, ostatního německého obyvatelstva.

---

<sup>125</sup> Litoměřické Listy, 13.Května. 1933, s.1: „...ovšem, sobectví, které zamořilo náš veřejný život, ničí stejnou měrou i život soukromý. Ze sobectví se lidé neženou, aby byli ušetřeni starostí, ze sobectví nevěnují rodiče výchově svých dětí potřebné péče. Není to ovšem jen sobeckost, která podryvá rodinný život, je to mnohdy přílišná horlivost-řekněme třeba horlivost ve vykonávání funkcí všeho druhu.“ „...Spokojenost rodiny prchá a rozvrácenost se nebezpečně blíží-..“ „...jak více vykonává pro národ ten, kdo vychovává své děti, aby z nich byli rádní a mravní občané, kdo stará se o rozkvět a blaho své rodiny, neboť jedině na řádných občanech, na spokojenosti a štěstí rodinném lze stavěti budoucnost našeho národa.“

<sup>126</sup> Litoměřické Listy, 7.října 1933, s.4: „Chtěli jsme svobodu a tu svobodu máme. Máme si ji udržet. Chceme si ji udržet, musíme si ji udržet, poněvadž opravdu jednotlivec není nic a celek všechno. Máme povinnost ke generacím budoucím. Našimi životy, naší prací píšeme dějiny, jsou kritikou toho, co jsme dělali. Uvažujeme-li co se bude psát o naší výkonnosti, snad se zastydíme. Jsme malichernými, jsme sobci-osobní prospěch jest nám nade vše.“ „Nebo „Pro ten osobní prospěch zapřeme naše názory, pro osobní prospěch zapřeme pravdu, utečeme od pravdy. Každá se chce líbiti druhému a proto mu lichotí. Lichotíme vůdcům a nemáme odvahu říci jim naše mínění a to proto, abychom neztratili přízně.“ „Nebo „...Skrýváme naše přesvědčení. Každý se bojí, aby ho neslyšel soused, aby neztratil přízeň kamaráda, zákazníka, pochvalu davu, aby si neublížil obchodně, společensky atd. Všechno, co děláme jest plně ohledů napravo, nalevo, jest balancování na provaze. Schází nám přesvědčení.“ „Nebo 14 října 1933, s.3: „My jsme národ, který dovede vzplanout, bít se za věc, ale když je docílena, utíkáme od práce a ponecháváme, aby nám to dodělali druzí. Jsme nestálci, jsme nedůslední provést věc do konce. Udělali jsme si republiku a zapomněli jsme vychovat do ní republikány.“ „A „...A i nyní události světové hrnou se stále jako lavina, naši čilosti domácí schází čilost naší zahraniční revoluce. Schází nám chtění. Marné jest projevování přání, když se dáme ruce v klín a budeme jedině kritizovat a ne spolupracovat.“ „A 16 prosince „„Utrpení lidí nesmí nás vést k malomyslnosti, utrpení lidí musí pro nás býti vzpruhou k životu a dílu. Dnešní člověk má větší požadavky, dnešní člověk také má větší zodpovědnost a povinnost.“

Oraz Německa je tedy především obrazem nepřítele republiky<sup>127</sup>, který se ve třicátých letech stupňuje a Sudetoněmecká strana se pro Litoměřické listy stává agenturou Hitlerova fašistického Německa<sup>128</sup>, odkud dostává pokyny pro svou činnost, jejímž cílem je rozbití republiky. Zpočátku je to prezentováno jako cíl pouze odtržení pohraničních oblastí ČSR obývaných Němci, ale později už jde o pohlcení celého Československa. Záminkou k tomu má být národnostní otázka, resp. „ boj za práva sudetských Němců“, což má Sudetoněmecké straně umožnit dosažení co největšího vlivu na vnitropolitickou situaci, aby mohla změnit vnitřní a zahraniční politiku ČSR ve prospěch Berlína.

*„Československá republika má své nepřátele, ale dobře je zná a přísně s nimi naloží.“*

Z tohoto důvodu se snaží glajchšaltovat celé pohraniční území ČSR a zničit v něm státní autoritu. V praxi to znamená, že usměřňuje všechno obyvatelstvo, provokuje a štvě proti republice a demokracii a podniká útoky na státní úřady<sup>129</sup>.

Usměrňování německého obyvatelstva především znamená jeho terorizování. Jedná se o teror organizovaný. Lidé jsou vypovídáni z bytů, z práce, jsou špehováni na každém kroku, živnostníkům hrozí ztráta licence, je vykonáván tlak na státní úředníky, lidem je nadáváno a dokonce vyhrožováno smrtí. To vše má obyvatelstvo donutit vstoupit do řad SdP.

Henleinovci provokují především různými projevy své sounáležitosti s nacismem. V souladu s nacistickým programem rasismu štvou proti Čechům a Židům a provádějí proti nim hospodářský bojkot. Svými akcemi působí dokonce i ve

---

<sup>127</sup> Litoměřické Listy, 11.března 1933, s.1: „ Jen československý nacionalismus může čeliti německému šovinismu a germanizační ofenzivě. Kdo by nyní ještě ubíjel v našem lidu národní myšlenku, dopustil by se těžkého hříchu na budoucnosti a svobodě našeho národa a republiky. Historie nás učí, že kdykoli náš lid se stal lhostejným ke svému národu, k jeho zájmům a právům, snadno nad námi zvítězili naši národní nepřátele, toužící po našem zotročení a zničení. Jen národní myšlenka nás zachránila před národní smrtí a vedla nás do vítězného boje za obnovení naší národní svobody.“

<sup>128</sup> Litoměřické Listy, 6.listopadu 1937, s.2: „SdP , počtem hlasů nejsilnější politická strana demokratické republiky, je největším nepřítelem naší ústavy a našeho státu. Formulována světovým názorem říšskoněmeckého hitlerismu, čeká jen na příležitost, v němž by mohla udeřit a obelstít. Československá republika má své nepřátele, ale dobře je zná a přísně s nimi naloží.“

<sup>129</sup> Litoměřické Listy, 10.července 1937, s.2: „Před čtrnácti dny podniklo německé ministerstvo propagandy nepřátelská tažení proti československé republice. Použilo případu p. Eigla, který byl od nás dopraven do Německa, totiž tam kam ptří k tak nenávislné agitaci, že tí jasně vyla usvědčena německá politika a její cíle. Okolnost, že německá úřední místa použila proti nám tak zjevných nepravd, nemůže dnes žádného překvapit.“

školách. Obraz prolhané strany, je podpořen propagandou SdP, která se snaží zdiskreditovat a především poškodit republiku v zahraničí. Konkrétně je její propaganda směřována na Anglii.

V Listech se objevuje i obraz druhé skupiny německého obyvatelstva v ČSR, která je ponejvíce označována pod souhrnným pojmem „německy lid“. Zpravodajství o německém lidu se vyskytuje po celé sledované období ve velké míře. Německy lid je charakterizován řadou aspektů. Je nutno uvést, že se o nich vychází celá řada článků, ve kterých se objevuje tento termín, ale chybí jakákoli další charakteristika. Jedna se o jakousi připomínku existence jiné názorové skupiny mezi Českými Němci.

V Litoměřických listech je obraz této skupiny obyvatelstva spíše negativní. Německý lid je zde zobrazován jako bezohledný<sup>130</sup> vůči českému obyvatelstvu. Zvláště často se pak objevoval názor, že němci nejsou vůči Československé Republice loajální, že čekají jen na to až budou připojeni k říši.<sup>131</sup> Tento obraz neloyalního německého obyvatelstva se hlavně ve třicátých letech objevuje poměrně často.<sup>132</sup>

*„Loyalita Němců v našem státě...jsou jen iluse!“*

Dále je Německo zobrazováno jako bezohledný a rozpínavý národ<sup>133</sup>, který ve vměšování se do cizích věcí nezná hranic. V mnoha člancích je zobrazováno jako

---

<sup>130</sup> Litoměřické Listy, 11.února 1933, s.1: „Národně politická situace není právě utěšivá. Ke starým sporům vznikají nové a současná mezinárodní krize vše jen komplikuje. Bezohlednost a panovačnost německá troufá si stále více. Vidíme to v Praze a velkých časopisech, ještě však více ve skutečném životě občanském i soukromém.“

<sup>131</sup> Litoměřické Listy, 22.dubna 1933, s.2: „Když stoupal kurs Hitlerův v Německu, bylo viděti v Hoštce, tedy na kraji tzv. „Národnostní hranice“ nedaleko za Mělníkem, a pod samotným památným Řípem velmi čilé rojení Němců-hlavně ctitelů Hitlerových. Docela náš německý venkovský lid čeká nějakou spásu od Hitlera. Až Hitler přijde, to bude jiné říkají. Jejich smýšlení však nepředěláme, jsou nyní odkojování a vychovávání tím nejmodernějším prostředkem dnešním-rádiem. Kde jaké rádio v Hoštce a v okolních obcích, tu všude ve dnech vysílání Hitlerova štvací a řvaní, nastal čilý ruch a svolávání těch nejvěrnějších k aparátů.“ Nebo „...Snad je docela zřejmé každému na příkladě, když byly nedávno v německé říši volby, s jakou nedočkavostí očekávali naši Němci jejich výsledku a jaký směr nato vzala jich politika a chování. Nedá se život naší německé menšiny oddělití od života německého národního celku.“

<sup>132</sup> Litoměřické Listy, 22.dubna 1933, s.4: „Loyalita Němců v našem státě...jsou jen iluse!“ , nebo „To je klam, který si zakrýváme, ochotní páni redaktoři a lichotníci napíší to sice jak si přejeme, za naše drahé peníze vykouzlí nám ilusi loajální německé menšiny, ale v rozhodném okamžiku se to vše zřítí.“

<sup>133</sup> Litoměřické Listy, 11.února 1933, s.2: „Národně politická situace není právě utěšivá. Ke starým sporům vznikají nové a současná mezinárodní krize vše jen komplikuje. Bezohlednost a panovačnost německá troufá si stále více. Vidíme to v Praze a velkých časopisech, ještě však více ve skutečném životě občanském i soukromém. Především soukromenci v jazykově-smíšených oblastech pociťují tvrdé následky promyšlené a vzrůstající ofensivy protičeské.“

šovinistické<sup>134</sup>, nedemokratické a sobecké. Tento obraz se začíná vyskytovat již na počátku třicátých let a postupně se zhoršuje.

*„Bezohlednost a panovačnost německá troufá si stále více.“*

*„Hraničíme se státem, kde není demokracie, kde panuje šovinismus.“*

Dalším obrazem, který vykreslují Litoměřické Listy a který německému národu příliš nelichotí, je obraz Německého národa, který je prolhaný, lstivý<sup>135</sup>, vypočítavý a vědomě nedodrží mezinárodní úmluvy.<sup>136</sup> Proč by jsme pak takovému národu měli věřit?

Listy však přináší i pozitivní obraz. Dokreslením obrazu německého obyvatelstva jsou zmínky o německých demokratických hercích, kteří se snaží o sblížení české a německé národnosti, a kteří mají na repertoáru i protifašistické Čapkovy hry Bílá nemoc a Matka a sklízí s nimi úspěch u německého publika. Tito herci bojují za demokracii a vystupují proti henleinovcům, kteří se snaží ovládnout a glajchšaltovat německou divadelní scénu. Na druhou stranu Listy mluví o ztrátě kulturních hodnot v Německé říši.<sup>137</sup>

---

<sup>134</sup> Litoměřické Listy, 6.Května 1993, s.5: „...hraničíme se státem, kde není demokracie, kde panuje šovinismus. Který je zaváděn i do našich německých stran. Jest třeba zvýšeného úsilí v propagaci pro pochopení státotvornosti.“

<sup>135</sup> Litoměřické Listy, 22.července 1993, s.2: „„Jedině zpučnost Rakouská a Německá, ona dobytvačnost zavinila světový požár, při němž padlo tisíce životů. Srbsko přijalo tehda bezpodmínečně potupující podmínky a přece ta lstivá a zálučná hra diplomacie vyvolala světový požár.“ Nebo „„Řekněme si i dnes upřímně, Německo se nezměnilo, německý duch zůstal stejně militaristický, dobytvačný, pánovitý. V Německu vládla demokracie, těmto demokratickým vládám vycházely státy všemožně vstříc a můžeme zase směle říci, že my vítězící stát spojenecký zaplatili jsme poměrně za své osvobození více než poraženě Německo, na kterém lpí nesmazatelná vina světového vraždění. Německo i když podepíše celou řadu úmluv, že nebude zbrojiti, bude ve svém zbrojení pokračovat a včas, kdy ucítí příhodnou chvíli půjde se zbraní v ruce proti celému světu.“

<sup>136</sup> Litoměřické Listy, 13.září 1933, s.1 „Ani mezinárodní smlouvy nebyly Německem respektovány a nejsou respektovány ani dnes. Němci nesnesou kritiky svého zřízení a sami by chtěli diktovati druhým národům,. Máme se klaněti snad i před německou surovostí, máme přijímati vše i jejich špatnou kulturu, která je daleka mnohdy všech kulturních lidí. Byla by obsáhlá kniha toho, co bylo německými nacionálními činiteli napácháno na českých lidech, nevím, zda by se našel nakladatel pro její objemnost.“

<sup>137</sup> Litoměřické Listy, 16.září 1933, s.2: „...A není to jen venkov, jsou to i několika tisícová města, jde zde o něco, co lze nazvat ztrátou kulturního studu, ztrátou studu, jenž jest hlavní částí veřejného mínění. Německo, po svém hitlerovské převratu, škrtlo ze své kulturní desky všechny vynikající jednotlivce, které nemohlo vtěsnati do své primitivní kostky, jejíž hodnota určuje dnešní veřejné německé mínění.“ Nebo „Německý příklad ukazuje jasně, kam vede duchovní degradace národa. Nejen Německo, ale každý národ, který ztratil víru v kulturní hodnoty, bude štvát své intelektuály, bude ničit slavná díla a bude popíratí ve znamení starodávneho „národního pralesa“ a jeho morálky kulturní tradici. Nejen Německo, ale každý národ! Musíme být na stráži! Jest třeba bdít, poněvadž se na Evropou schyluje soumrak, v němž se daří jenom zlu! Bdít a bránit!“



Samostatnou kapitolou v obrazu demokratických Němců je „protihenleinovský“ odpor německých dělníků, kteří jsou „přirozeným a nejlepším spojencem českého lidu v obraně demokracie proti fašismu.“ Ve třicátých letech jsou to především výsledky voleb do závodních výborů, ve kterých německé dělnictvo brojí proti Henleinovi a odráží tak totalizování výboru. Později na protest dochází i ke stávkám.

Velkou kapitolou jsou rozličné projevy smýšlení německého obyvatelstva, které mají rozlučné podoby. Jednotlivci, organizace, závodní výbory či městská zastupitelstva zasílají prezidentovi, premiérovi a vládě dopisy, rezoluce a memoranda a nebo vydávají výzvy, provolání a projevy které adresují široké veřejnosti. Projevy nesouhlasu s Henleinem a Sdp se objevují i v německém tisku.

Listy ale referují i o manifestacích, demonstracích, veřejných projevech nebo táborech lidu. Zprávy jsou uváděny jasnými a relevantními titulky většinou na první a druhé straně listu. Pod dojmem ohrožení republiky se manifestuje za demokracii, obranu republiky, neustupování fašistickým požadavkům a upevnění spojeneckých svazků (s Francií a SSSR).

Výsledky do obecních voleb jsou pro Listy důkazem, že pozice antifašistů (s pochopitelným odkazem na komunisty a sociální demokraty) v Sudetech je pevná a vyvrací tak dvě hlavní Sudetoněmeckou stranou proklamované teze- totalitu SdP u německého obyvatelstva a uzavřené německé území. Konečný výsledek všech tří kol obecních voleb noviny uzavřely prohlášením, že „Henlein tedy dosáhl...pouze 70%. Celá třetina obyvatelstva Sudet pevně odolala teroru a i za obtížných poměrů neváhala odevzdat své hlasy pro demokracii, republiku a mír.

Je navíc nutno mít na paměti, že mezi přívrženci SdP je mnoho občanů kteří tak činí jen proto, aby chránili sebe, svou rodinu a svou existenci před odplatou a terorem této strany, ale fakticky s touto stranou nesympatizují a za jiných poměrů by hlasovali jinak a výsledek voleb tedy vlastně vůbec neodráží skutečnou podporu, kterou SdP mezi československými Němci má.

### 3. Obraz Čechů a Českého národa v německých novinách

Na počátku dvacátých let, kdy jsem německé noviny začala zkoumat se český obraz zdál být neutrální. Leitmeritzer Zeitung se snažilo zabírat široký úhel pohledu, a tak se kromě politických záležitostí zajímala i o kulturu, sport, vycházely zde i různé literární úryvky a zprávy z okolních krajů, např. „Lobositzer Nachschau“ („Lovosický přehled“). Politikou se listy zabývaly asi jen na prvních dvou až třech stranách.

Pokud budeme chtít blíže rozebrat český obraz, zjistíme, že v této době se noviny snažily k českému národu přistupovat rovnocenně a nezaujatě. Spíše sdělovali fakta, nesnažili se obraz českého národa nějak přibarvit, nebo upravit. Český národ se objevuje jak v politických tématech<sup>138</sup> tak i v historických<sup>139</sup>. A jak z úryvků můžeme vidět, nepsali německé noviny o Češích zaujatě. Leitmeritzer Zeitung se ve dvacátých letech k českému národu chovali, dalo by se říci, až loajálně. Párkrát jsem narazila i na články, které se o Češích vyjadřovali pozitivně.<sup>140</sup> V celku jsem ale na počátku dvacátých let nenarazila na nic, co by vytvářelo negativní obraz českého národa.

Ve třicátých letech se český obraz postupně mění. Noviny se začínají více věnovat politickým tématům a více začínají rozebírat česko-německé soužití. Hlavním tématem, který se v novinách začíná probírat je územní problém.<sup>141</sup> A většinou je to chyba Čechů, kteří na společném území utiskují Němce a jsou tak politiky upřednostňováni v mnoha bodech.<sup>142</sup> Také se stalo velkou módou citovat

---

<sup>138</sup> Leitmeritzer Zeitung, 6.ledna 1924, s.5. „V tom samem smyslu, a vzpomínkách, které spojují československý a francouzský národ.“ Nebo „Mohou s námi počítat v dobrých i špatných časech, Tento nápad tvoří novou cestu. Benes v těchto dnech podnikl důležitá jednání s Mitterandem a Boinacarem. Dnes odpoledne se vrtátil z Paříže a uděla tam ten nejlepší dojem.“

<sup>139</sup> Leitmeritzer Zeitung, 6.ledna 1924, s.7. „V Benešově bylo zveřejněno, že Bismark má české kořeny. Prameny pro toho tvrzení se román jistého Holečka, který byl nedávno vydán. Zde se vypráví, že Bismark před rokem 1866 jednal v Berlíně s českými Emigranty, o připojení Čech k Prusku. A při této příležitosti řekl „Jo, jo mu praotec pocházel z Čech. Jmenoval se také Bismark....“

<sup>140</sup> Leitmeritzer Zeitung, 12.října 1924, s.6. „...Obrovská obětavost litoměřického obyvatelstva, ale také obětavost ostatního obyvatelstva na severu Čech pro naše hluchoněmé obyvatelstvo nechala vystavět Institut pro hluchoněmé. Tento Institut je jediný Institut tohoto druhu v Čechách. Direktor Joh. Otto“

<sup>141</sup> Leitmeritzer Zeitung, 22.března 1933, s.9. „Lidové listy“ zveřejnily geografický obraz Čech, na kterém je očividné, že po sčítání obyvatelstva z roku 1930, jaká je hustota katolického obyvatelstva v německých okrajových oblastech Čech je větší než v českých českých oblastech. V národně smíšených oblastech popř. obresech je hustota katolického obyvatelstva je silná v německých oblastech a řídně v českých oblastech na méně než na 50%.“

<sup>142</sup> Leitmeritzer Zeitung, 15.června 1933, s.6. „Stejně jako v ostatních oblastech, tak v rámci novostaveb státních jsou všechny návrhy, které jsou předkládány na zastupitelstvu, vždycky upřednostňují české oblastech... již při přijetí lázenských hostů musí být zdůrazněno, že zastupitelé nedávají nic sudetoněmecké lázenským městům nedávají.“

v novinách české politiky,<sup>143</sup> zvláště pak takové, které se zdály být útokem proti Německé říši.

Nejvíce vyostřené vztahy samozřejmě přicházejí s rokem 1937, kdy německý lid začal znovu věřit v obnovení říše, a nebral na český národ téměř žádné ohledy. Najednou se obraz českého národa proměnil v několikaletého utlačovatele, a bylo třeba mu to vrátit. V této chvíli byly česko-německé vztahy opravdu vyhocené a jen těžko by jsme v tomto období hledali pozitivní obrazy druhého národa.

#### **4. Obraz Němců a německého národa v Leitmeritzer Zeitung**

V tomto případě je vývoj obrazů podobný. Z počátku dvacátých let, kdy se oba národy snaží o společné soužití je tendence nevyjadřovat se příliš negativně o druhém národu. Oba listy se v tomto období omezují pouze na sdělování informací a je tomu tak i v tomto případě. Němci se snaží klidně začlenit do české společnosti a tak se nesnaží dělat problémy. Snaží se s českým národem spolupracovat a vytvářet tak společnou budoucnost.

V tomto období jsem nenalezla případy, kdy by se německé obyvatelstvo snažilo povyšovat nad ostatní, jak tomu bude později, nebo by se nějakým jiným způsobem snažilo zviditelnit. Jediným případem bylo řešení otázky školství, kdy si Německá menšina přišla utlačovaná.<sup>144</sup>

Ve třicátých letech je obraz němců podobný jako v opačném případě. V souvislosti s politickým vývojem v Německu se najednou německá menšina žijící v Československu začíná vystupovat proti českému národu a začíná hájit svá práva.

---

<sup>143</sup> Leitmeritzer Zeitung, 12. září 1933, s. 3. „Pan Ježek si to zase ulehčil a všechno německé obyvatelstvo označil jako národní nepřátele. Jak daleko může jít ztráta zodpovědnosti daného znečištění politické atmosféry přes všechny ministry, to ukazuje chování některých senátorů. V některých pohraničních oblastech už to nyní vypadá jako v předválečném kraji. V severních čechách se nepokoje tak rozšiřují, že Hitler 6. června oznámil, že zabere okrajové oblasti.“ Nebo „Přirozený vývoj německa nutí naši politiku k tomu, že němci díky účasti na vládě ukazují německu, že u nás nemohou najít místo. Mi budeme souhlasit s jejich účastí na vládě teprve tehdy, ž němci budou souhlasit s návrhem národní obranou a reformou školství, a nakonec budou souhlasit se správním reformou, a budou souhlasit s novou organizací státu.“

<sup>144</sup> Leitmeritzer Zeitung, 26. března 1924, s. 8. „Nejen na silvestr ale i při jiných příležitostech, a slavnostních slavnostech by mělo být počítáno i s německých kulturním spolkem, aby tak mohl své školy nejenom spravovat, ale i stavět nové.“ Nebo „úřední list ministerstva školství zveřejnil statistickou tabulku, která zveřejňuje výsledky zápisu dětí na menšinové školy. Z této tabulky vyplývá: českých němštinových škol v Čechách, Moravě a ve Slezsku je tohoto času 759, to je o 44 více než v roce 1922/23. V čechách je dohromady 515, a to 454 měšťanských škol a jejich počet stále vzrůstá. Německých státní menšinových škol se v čechách a ve slezsku vysktuje celkem 18. jejich počet se od předchozího roku nezměnil.“

Němcům se zdá, že si v Československu až příliš vytrpělo<sup>145</sup>, a že není za potřebí si to nechat líbit.

K nejvíce zmiňovanému tématu této doby patří Sudety. Tento problém se v Leitmeritzer Zeitung objevuje velice často.<sup>146</sup> Podobně jako v předchozím případě se situace začíná přirostovat s blížícím se válečným konfliktem a tyto obrazy se jen opakují a zvýrazňuje se jejich význam

## **VII. Obrazy a stereotypy československých Němců, německé říše v konfrontaci s odbornou literaturou**

Zásadní otázka, která je tématem této kapitoly, je nakolik obrazy prezentované v tisku odpovídaly skutečnosti. Vytvářely novináři pravdivý obraz, který se shoduje s obrazem vytvářeným současnou historiografií? V této kapitole se budu snažit o konfrontaci obrazů tisku a historiografické literatury. Součástí bude i porovnání obrazů v obou periodikách.

Přestože historická zkušenost jasně ukazovala, že skutečné nebezpečí představuje Německo<sup>147</sup>, větší pozornost v obou denících byla věnována československým Němcům. Tuto skutečnost si lze vysvětlit tak, že realita byla zastíněna bezprostředním sudetským vztahem s německou menšinou. Svou roli mohlo hrát přesvědčení, že je především potřeba soustředit se na vyřešení vnitřního národnostního problému, čímž by byla zažehnána i nejsilnější záminka, kterou používalo Německo při nátlaku na ČSR. Toto přesvědčení bylo v ČSR také vyvoláváno a silně podporováno a dokonce vnučováno francouzskými a anglickými představiteli.<sup>148</sup>

---

<sup>145</sup> Leitmeritzer Zeitung, 2.června. 1933, s.3. „Jak německé obyvatelstvo obzvláště těžce muselo trpět v důsledku krize je vidět především na okolnostech, .....toto by mělo být jako důkaz při zkoumání pražkému parlamentu.“ nebo „člověk by měl být stále odkazován na to, že mi němci jsme jedna velka rodina, že si musíme pomáhat, nesmíme to nechat na díle osudu. Tak jako si pomáhají příslušníci jedné rodiny, tak si mezi sebou musejí pomáhat i všichni němci. Až se s tím všichni smíří, pak se nám může dařit lépe.“

<sup>146</sup> Leitmeritzer Zeitung, 22.kvetna 1933, s.2. „Všeobecná vnitropolitická nervozita je určená situací v Německu, která je z části daná tak jak ji ukazuje český tisk, a ta ji z části ukazuje jako neúnosnou. Při tom ale český tisk nemyslí na to, že němci žijící v čechách nemají nic společného s děním v Německu, a již vůbec za to nejsou zodpovědní. Člověk je ale slyší líčit vztahy v pohraničí v těch nejhorších barvách.“

<sup>147</sup> Např.: J.W.Bruegel píše, že po Hitlerově řeči 2.února 1938(ve které hovořil o ochraně deseti miliónu Němců v sousedních státech), bylo jasné, že ČSR bude příštím cílem agrese třetí říše. J. W. Bruegel: „Tschechen und Deutsche 1918-1938, Mnichov 1967.

<sup>148</sup> Z.Kárník: .s.544.

Litoměřické Listy zpočátku přináší obraz SdP jako standardní, státotvorné, důvěryhodné strany, se kterou se dá dohodnout v rámci stávající demokratické ústavy a bez narušení integrity a nezávislosti republiky. Zároveň také přináší obraz SdP, která je představitelkou víceméně jednotného názoru německé menšiny v ČSR, které dokládá především výsledky obecních voleb, kde SDP získala cca 90% německých hlasů.

Jak se tyto obrazy shodovaly s realitou? Vítězství, resp. volební zisk SdP je nezpochybnitelný.<sup>149</sup> Nicméně zůstává otázkou nakolik skutečně odrážel mínění usměrněných německých občanů a nakolik byl vynucen nátlakem. Podle Václava Kurala byla velká většina Němců v ČSR okouzlena úspěchy Hitlerova nacionálního socialismu.<sup>150</sup> Faktem zůstává, že výsledek voleb byl směrodatný a jen podtrhl dojem silné, většinou německých občanů podporované Sudetoněmecké strany, který vytvářela a podporovala sama SdP.

V čem je obraz naprosto shodný s realitou, je fakt, že SdP nikdy nebyla a nechtěla být skutečným partnerem pro vyjednávání. SdP se stala zcela „přímým nástrojem“ Německé říše, resp. Adolfa Hitlera, a podle jeho pokynů pracovala k rozbití republiky a její začlenění do Německé říše. Měla vyjednávat pouze na oko s cílem získat čas a měla dohodu s čsl. vládou výslovně zakázanou, neboť měl být vytvořen dojem, že situace německé menšiny v ČSR je neúnosná.

Obraz německých občanů, kteří jsou pro národnostní vyrovnání na půdě státu, odráží skutečnost, kterou vyjádřil J. W. Brügel, když napsal, že většina německého obyvatelstva chtěla pouze autonomii. Povstání byla organizována pouze hrstkou „desperátů“ a u většiny německého obyvatelstva vzbudila zděšení a zároveň útěk špiček strany vyvolal mezi Němci hlubokou krizi důvěry.<sup>151</sup> Otázkou zůstává nakolik byl pravdivý motiv o členech a funkcionářích SdP, kteří „vyzývali ke klidu a dávali se státu k dispozici“. Brügel hovoří pouze o jediném představiteli SdP, senátorovi Ludwigovi Frankovi, který se od vedení strany distancoval, zatímco ostatní odmítli situaci uklidňovat. A navíc dodává, že je „naprosto možné, že i tato byla dohodnutá válečná lest“, neboť s Frankem se jednalo i poté „se všemi postami, které NSDAP mohla udělit“.<sup>152</sup>

---

<sup>149</sup> Z. Kárník: s 531

<sup>150</sup> Václav Kural: Konflikt místo Společenství? s. 171.

<sup>151</sup> J.W. Bruegel: Tschechen und Deutsche 1918-1938, s. 468.

<sup>152</sup> J.W. Bruegel: Tschechen und Deutsche 1918-1938, s.473.

Výsledek obecních voleb ukazuje, že přibližně 10% Němců se vyjádřilo proti SdP.<sup>153</sup> O tomto trendu svědčí i rozsáhlá imigrace antifašistických osobností z Německa do ČSR, kterým se dostávalo podpory především od čl. Němců stejného smýšlení. V tehdejší době, kdy se SdP snažila získat totalitní postavení mezi čl. Němci a lákala i na hospodářské prospěchy nacionálního socialismu v Německu v kombinaci s nátlakem i terorem, takový čin znamenal odvahu a jasnou opozici fašismu.<sup>154</sup> Deset procent představuje více než 300 000 občanů a přestože velká většina německého obyvatelstva byla usměrněna, je toto číslo stále velká většina německého obyvatelstva byla usměrněna, je toto číslo stále obrovské. Militantní oddíly německých antifašistů RW(Rote Wehr či také Republikanische Wehr) se dokonce podílely na straně republiky při potlačování povstání SdP.<sup>155</sup> Přesto je zřejmě obraz demokratické německé skupiny provádějící soustavný a především rozsáhlý antifašistický odpor velmi přehnaný. Jak bylo řečeno výše, valná většina německého obyvatelstva pociťovalo obdiv k výsledkům nacionálního socialismu a proto si lze jen stěží představit, že by se otevřeně proti němu stavěli.

Obrazy SdP a demokratické skupiny čl. Němců jsou velmi stabilní, od počátku velmi jasné a vyhraněné a přetrvávají po celé sledované období a lze tedy hovořit o stereotypech.

Pokud jde o Německou říši je obraz poněkud rozdvojený. Jedná se o obraz korektního a o mír usilujícího státu, ale tento obraz je silný jen na počátku třicátých let a postupně slábne až se úplně ztrácí. Před válkou se tento obraz začíná mísit s obrazem Německa představujícího hrozbu, který postupně nabírá na síle.

Již od roku 1925 bylo z Hitlerovy knihy „Mein Kampf“ známo, jaké cíle si vůdce nacionálního socialismu klade. Především teorie o životním prostoru a světové nadvládě germánské rasy dávaly tušit, že skutečným cílem je mimo jiné i likvidace ČSR a že slovanská rasa je předurčená k otroctví.<sup>156</sup>

Nakonec zmizí mírumilovný obraz a v českých novinách zůstává pouze obraz silně vyzbrojeného Německa, které usiluje o československé území a je odhodláno použít všech prostředků, včetně ozbrojeného konfliktu, což je ilustrováno podporou puče SdP. Tento obraz plně odpovídá skutečnosti.

---

<sup>153</sup> Z. Kárník. s.532.

<sup>154</sup> Z. Kárník. s.535.

<sup>155</sup> J.W. Bruegel: Tschechen und Deutsche 1918-1938, s.468.

<sup>156</sup> Helmut Muller: Dějiny Německa, Praha: Lidové Noviny 1995, s.267.

V novinách se nevyskytuje žádný jiný obraz Hitlerovy Německé říše, než jako nacistického nepřítele, kterému jde o světovládu germánské rasy.<sup>157</sup> Tento obraz je podporován motivy sjednocení všech Němců v jedné říši<sup>158</sup>, obsazením Rakouska<sup>159</sup>, využíváním obyvatel s jiným názorem a vykořisťováním obyvatel vlastních propagandou či třeba přípravou na válku. Těmito motivy takto vytvářený obraz odpovídá skutečnosti, neboť vychází z nacistického programu „Mein Kampf“, který začali nacisté uvádět do praxe od uchopení moci v roce 1933. Zde je obraz dostatečně dlouhodobý a ničím nenarušovaný, abychom mohli hovořit o stereotypu nepřátelské nacistické Německé říše.

Nicméně Listy také přináší obraz říšskoněmeckého lidu, který je nespokojen v vládou nacismu, kterýžto názor je údajně velmi rozšířen a vede až k antifašistickým náladám. Je podpořen také motivy generálské opozice a špatnou náladou v armádě, projevující se zběhnutím vojáků do ČSR, a celé státní správě. Obraz v odborné literatuře však hovoří o tom, že valná většina obyvatelstva Německa byla více či méně spokojena a vůči režimu se chovala loajálně. Nacistický režim přinesl především práci, hospodářský rozkvět a navrátil Německu velikost, což obyvatelstvu plně vynahrazovala některé nepříjemnosti a omezení, které s tím byly spojené, jako bylo například zrušení odborů či dlouhou pracovní dobu.<sup>160</sup>

---

<sup>157</sup> Helmut Muller: Dějiny Německa, Praha: Lidové Noviny 1995, s.267.

<sup>158</sup> Václav Kural: Konflikt místo Společenství? s.170.

<sup>159</sup> Václav Kural: Konflikt místo Společenství? s.171.

<sup>160</sup> Helmut Muller: Dějiny Německa, Praha: Lidové Noviny 1995, s.274.

## VIII. Závěr

Výsledky provedené studie mě v podstatě moc nepřekvapily. Podle mého očekávání se po válce české i německé noviny snažily české a německé obyvatelstvo sblížit. Nechovali se oproti druhému národu nějak nepřátelsky. Hlavním tématem rozhodně nebyla politika, české i německé noviny se věnovali širokému spektru témat.

Na druhou stranu, podle mého očekávání, ve třicátých letech, kdy se začaly vyostřovat česko – německé vztahy, se české i německé noviny začali více zabývat politickými tématy. Politika byla hlavním bodem každého výtisku. Samozřejmě nechyběli ani negativní komentáře týkající se sousedního národa, které „nás“ ukazovali v lepším světle a „ty druhé“ vykreslovali v těch nejhorších barvách. V těchto letech můžeme hledat tzv. stereotypy.



## IX. Literatura

Leitmeritzer Zeitung: ročník 1924, 1933, 1937 (Národní knihovna v Praze)

Litoměřické Listy: ročník 1924, 1933, 1937 (Krajský archiv v Litoměřicích)

Broklová, E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1918, Karolinum, Praha 1999.

Broklová E.: Československá demokracie - politický systém ČSR 1918-1938, Sociologické Nakladatelství, Praha 1992.

Brügel J.W.: Tschechen und Deutsche 1918-1938, Mníchov 1967

Beránková M., Křivánková A., Ruttkay F.: Československé dějiny žurnalistiky III. Díl. Český a slovenský tisk v letech 1918-1944, Praha 1988

Hahn, H. H.: Stereotyp, Identität und Gesichte, Mníchov 2002

Hahnová E.: Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí. Prago Media, Praha 1996.

Franzel. E.: Sudetendeutsche Geschichte, Flechsig, Würzburg 2002

Klimek. A, Kubů E.: Československá zahraniční politika 1918-1938  
- Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. Praha 1995., Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1995

Klimek A. a kol.: Vznik Československa 1918, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1994

Kárník Z.: České země v éře První republiky (1918-1938) Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938), Libri, Praha 2003.

Kural, V.: Konflikt místo Společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938), Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993.

Lemberg, H: Porozumění – Češi – Němci - východní Evropa 1848-1948, Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999.

Machačová, J , Matějček, J.: Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938. Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava 1999.

Müller H.: Dějiny Německa, Lidové Noviny, Praha 1995

Olivová, V.: Československo v rozrušené Evropě., Melantrich, Praha 1968.

Seibt, F.: Německo a Češi. (Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy)., Academia, Praha 1996

.